

ที่	ชื่อสามัญ	ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	วงศ์	จำนวน
56.	มะเร่งครุดหลวง	มะเร่งครุดหลวง	-	-	น้อย
57.	มะละกอก	บะก้วยเตด	<i>Carica papaya</i> Linn	CARICACEAE	มาก
58.	มังคุด	มังคุด	<i>Garcinia mangostana</i> Linn	GUTTIFERAE	น้อย
59.	ไม้กำมะลอง	ไม้กำมะลอง	-	-	ปานกลาง
60.	ไม้ขางหัวหมู	ไม้ขางหัวหมู	-	-	มาก
61.	ไม้จำเคี่ยม	ไม้จำเคี่ยม	-	-	ปานกลาง
62.	ไม้คานเลื้อย	ไม้คานเลื้อย	<i>Dysoxylum polystachya</i> Parker	MELIACEAE	ปานกลาง
63.	ไม้ตีนเป็ด	ไม้ตีนเป็ด	<i>Alstonia scholaris</i>	APOCYNACEAE	มาก
64.	ไม้ปัดเคื้อะ	ไม้ปัดเคื้อะ	-	-	ปานกลาง
65.	ไม้ฝาง	ไม้ฝาง	<i>Caesalpinia sappan</i> Linn	LEGUM	ปานกลาง
66.	ไม้มะข่าง	ไม้มะข่าง	-	-	ปานกลาง
67.	ไม้ลมแล้ง	ไม้ลมแล้ง	-	-	น้อย
68.	ไม้ยางเขิน	ไม้ยางเขิน	-	-	ปานกลาง
69.	ไม้สีเสื่อ	ไม้สีเสื่อ	-	-	ปานกลาง
70.	ไม้ส้มเห็ด	ไม้ส้มเห็ด	-	-	ปานกลาง
71.	ไม้หลัก	ไม้หลัก	-	-	ปานกลาง
72.	ไม้หวัด	ไม้หวัด	-	-	ปานกลาง
73.	ไม้หนนทริอ	ไม้หนนทริอ	<i>Combretum exten</i>	ZINGIBERACEAE	ปานกลาง
74.	ไม้หนนตัน	ไม้หนนตัน	<i>Lerminatia bellirica</i>	COMBRETACEAE	มาก
75.	ว่านหรมาน	ว่านหรมาน	-	-	ปานกลาง
76.	ว่านหางจระเข้	ว่านหางจระเข้	<i>Aloe barba densis</i> Mill	LILIACEAE	ปานกลาง
77.	สะเดา	สะเรียม	<i>Azadirachta indica</i> Juss	MELIACEAE	ปานกลาง
78.	สะเปาลม	สะเปาลม	-	-	น้อย
79.	สับปะรด	มะเขือหนัด	<i>Ananas comosus</i>	BROMELIACEAE	น้อย
80.	หญ้าป่อง	หญ้าป่อง	-	-	มาก
81.	หญ้าปังก่อ	หญ้าปังก่อ	-	-	ปานกลาง
82.	หญ้าฝากควาย	หญ้าฝากควาย	-	-	ปานกลาง
83.	หญ้าสามวัน	หญ้าสามวัน	-	-	ปานกลาง
84.	หญ้าหนวดแมว	หญ้าหนวดแมว	<i>Grandiflorus</i> Bolding	LABIATAE	ปานกลาง

ที่	ชื่อสามัญ	ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อทางวิทยาศาสตร์	วงศ์	จำนวน
85.	หญ้าหางวบ	หญ้าหางวบ	-	-	ปานกลาง
86.	หมาก	หมาก	Areca catechu	PALMAE	มาก
87.	เหงือกปลาหมอ	เหงือกปลาหมอ	Erbracteatus Vahl	ACANTHACEAE	ปานกลาง
88.	อ้อยคำ	อ้อยคำ	-	-	ปานกลาง
89.	อังกาบ	อังกาบ	Acorus Calamus Linn	ARACEAE	ปานกลาง

หมายเหตุ

จำนวนมาก หมายถึง โดยเฉลี่ยจะพบในหมู่บ้านละ 5,000 ต้น ขึ้นไป

จำนวนปานกลาง หมายถึง โดยเฉลี่ยจะพบในหมู่บ้านละ 1,000 ต้น

จำนวนน้อย หมายถึง โดยเฉลี่ยจะพบในหมู่บ้านละ 500 ต้น

3.3.3 ข้อมูลประเพณีในตำบลแม่ทะลบ

ตารางที่ 7 แสดงข้อมูลด้านประเพณีและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในตำบลแม่ทะลบประกอบไปด้วย

ที่	กิจกรรม	ช่วงเวลา (เดือน)	พื้นที่หมู่บ้าน (หมู่ที่)
1.	เลี้ยงผีปู่ย่า	มิถุนายน	หมู่ 1 แม่ทะลบ หมู่ 3 ป่าจิว
2.	สู่ขวัญ	ทุกวันพระของ เดือน	หมู่ 4 ป่าหนา
3.	เลี้ยงผีฝ่าย	มิถุนายน	หมู่ 3 ป่าจิว

ผลจากการศึกษาจึงสามารถสรุปได้ว่า ตำบลแม่ทะลบนับเป็นพื้นที่แหล่งต้นน้ำที่มีความสำคัญในการผลิตทางการเกษตร ประกอบกับในตำบลแม่ทะลบมี พื้นที่ไร่ 110,852 ไร่ พื้นที่สวนจำนวน 106,742 ไร่ พื้นที่นาจำนวน 78,315 ไร่ พื้นที่ป่าชุมชนจำนวน 700 ไร่ พื้นที่ป่าสงวนจำนวน 153,725 ไร่ รวมทั้งหมด 450,357 ไร่ รวมทั้งมีแหล่งน้ำที่เป็น บ่อน้ำ มีจำนวน 956 แห่ง น้ำบาดาล 11 แห่ง แม่น้ำ 13 แห่ง คลอง 6 แห่ง ห้วย 15 แห่ง หนอง 8 แห่ง น้ำ

ตก 11 แห่ง และมีอินตันที่พบในตำบลแม่ทะลบประกอบไปด้วย 24 ชนิด ส่วนพืชล้มลุกที่พบมีจำนวน 26 ชนิด นอกจากนี้ยังพบสมุนไพรซึ่งมีจำนวน 89 ชนิด รวมทั้งในตำบลแม่ทะลบยังมีพิธีกรรมที่ส่งเสริมการในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่ประกอบไปด้วย การเลี้ยงผีปู่ย่า การสวดขวัญและเลี้ยงผีฝ่าย ซึ่งจากการศึกษาทำให้ทราบว่าตำบลแม่ทะลบนั้นมีทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายและเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตดังนั้นที่ผ่านมาประชาชนได้มีการนำเอาความเชื่อมาผสมผสานในการดำเนินชีวิตในรูปแบบของพิธีกรรมเพื่อมาเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่มีอยู่และให้คงอยู่ต่อไป

บทที่ 4

องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรและแนวทางการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบ

การดูแลรักษาทรัพยากรจะพบว่าในอดีตกาลที่ผ่านมาในแต่ละชุมชนได้มีการดูแลรักษาทรัพยากรของตนเอง และถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จนถึงปัจจุบัน รูปแบบองค์ความรู้ไม่ถ่ายทอดมานั้นส่วนมากจะอยู่ในรูปแบบของความเชื่อที่ได้รับการหล่อหลอมเข้ากับการดำเนินวิถีชีวิตประจำวัน ประชาชนในตำบลแม่ทะลบเองก็มีการดูแลรักษาทรัพยากรของตนเองและยังคงปฏิบัติอยู่

4.1 แนวคิดการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและการบริหารทรัพยากรป่าไม้โดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบ

4.1.1 แนวคิดการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและการบริหารทรัพยากรป่าไม้โดยวิถีชีวิตคนพื้นที่ราบ

จากการจัดเวทีเพื่อเรียนรู้สถานการณ์ปัญหา รวมทั้งการสัมภาษณ์เจาะลึกเกี่ยวกับแนวคิดในเรื่องการฟื้นฟูและการบริหารจัดการป่าของคนพื้นที่ราบนั้นจะพบว่าสิ่งที่มีคุณค่าและประโยชน์นั้นเราจะรักษา เช่น สิ่งไหนที่ใช้แล้วจะหมดไปและไม่สามารถเกิดมาใหม่ได้เราจะใช้อย่างประหยัดและรักษาไว้โดยมีการนำเอาความเชื่อทางศาสนามาร่วมในการรักษา เช่น พื้นที่ไหนที่มีต้นไม้ใหญ่และเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญชาวบ้านจะเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของเทพยดาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะกำหนดเป็นสถานที่หวงห้ามมิให้ใครเข้าไปทำลาย อะไรที่มีอยู่และนำมาใช้แล้วและสามารถเกิดใหม่ได้ก็จะใช้โดยรักษาไว้ครั้งหนึ่งเพิ่มให้เกิดใหม่ เช่น การตัดหน่อไม้ในหนึ่งกองจะพบว่ามีหน่อใหม่เกิดขึ้น 5 หน่อชาวบ้านจะตัดเพียง 2-3 หน่อเพื่อนำมารับประทาน จะเหลือ 2-3 หน่อไว้เพื่อให้เติบโตลงไว้เป็นต้นใหม่และให้หน่อไม้ต่อไปในอนาคต

ดังนั้นสรุปได้ว่าความคิดของคนพื้นที่ราบในการบริหารจัดการและฟื้นฟุนั้นจะมีการวางระบบการใช้โดยคำนึงถึงสิ่งที่มีอยู่ว่าสิ่งใดบ้างที่ยังพอใช้ได้ สิ่งใดบ้างที่จะหมดไปและจะร่วมกันรักษาโดยมีการกำหนดกฎกติกาในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนที่อยู่ร่วมกันเป็นที่ปฏิบัติตาม

4.1.2 แนวคิดการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและการบริหารทรัพยากรป่าไม้โดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูง

แนวคิดการฟื้นฟูป่าและการบริหารจัดการป่าคนพื้นที่สูงจะพบว่า คนพื้นที่สูงมีความเชื่อที่ว่าป่าคือสถานที่เกิดของอาหาร หากมีป่าคนพื้นที่อยู่ยังสามารถมีชีวิตอยู่ได้ ดังนั้นจะพบว่าคนพื้นที่

ที่สูงจะมีการกำหนดการใช้ป่าในการดำรงชีพ คือ พื้นที่แหล่งต้นน้ำจะเป็นเขตหวงห้ามเพราะเชื่อว่าเป็นที่อยู่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทุกปีจะมีการประกอบพิธีเพื่อทำความเคารพ ส่วนพื้นที่นันทนาการจะพบว่าในแต่ละปีจะมีการปลูกพืชในพื้นที่ที่แตกต่างกันออกไปโดยจะมีลักษณะของการหมุนเวียน เช่น ในปีที่ 1 จะปลูกในพื้นที่ 1 ในปีที่ 2 จะปลูกในพื้นที่ 2 ในปีที่ 3 จะปลูกในพื้นที่ 3 ในปีที่ 4 จะปลูกในพื้นที่ 4 ในปีที่ 5 จะปลูกในพื้นที่ 1 และในปีที่ 6 จะปลูกในพื้นที่ 2 โดยมีความเชื่อว่าพื้นที่ปลูกแล้วจะต้องการพักเพื่อฟื้นฟูสภาพ 2-3 ปี ดังนั้นจึงจะสามารถกลับมาใช้ได้อีกครั้ง

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าแนวคิดการฟื้นฟูป่าและการบริหารจัดการป่าทั้งคนพื้นที่ราบและคนพื้นที่สูงนั้นจะมีแนวคิดในการฟื้นฟูป่าและการบริหารจัดการป่าที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ การกำหนดพื้นที่แหล่งต้นน้ำเป็นพื้นที่หวงห้ามโดยเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ผู้ใดจะเข้าไปทำลายมิได้ ด้านการใช้ทรัพยากรนั้นคนทั้งจะใช้เพื่อให้ตนเองอยู่ได้และสิ่งนั้นยังคงอยู่มิให้หมดไป

4.2 องค์ความรู้ในการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและการบริหารทรัพยากรป่าไม้โดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบ

4.2.1 องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรในด้านมิติวัฒนธรรม (วิถีชีวิตลาหู่)

มุเซอ (ลาหู่) เป็นชนกลุ่มน้อย ที่มีเชื้อชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และภาษาพูดเป็นของตนเอง มุเซอเรียกตัวเองว่า “ ลาหู่ ” ซึ่งมีหลายเผ่าได้ มุเซอแดง , มุเซอกุ้ย , มุเซอดำ , มุเซอบ่หล่า ชนเผ่าเหล่านี้ต่างมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไปบ้าง เช่น การใช้ภาษาพูด , การแต่งกาย , การแต่งงาน เป็นต้น จำนวนประชากรของชนเผ่าลาหู่ มักจะควบคู่ไปกับความจำกัดของพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย เนื่องจากอยู่บนพื้นที่ที่สูง เป็นเขตป่าสงวน/อุทยานแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้การอพยพโยกย้ายสูง

ลักษณะการใช้ที่ดินของลาหู่ในการทำการเกษตรแบบแผนใหม่ในแต่ละปีจะมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว , ฝ้าย , ข้าว หมุนเวียนกันไปในแต่ละพื้นที่แต่ละแปลง ไม่มีการบำรุงดินโดยการใส่ปุ๋ยหรือปลูกพืชตระกูลถั่ว ดังปฏิทินเกษตรของลาหู่ที่ผสมผสานระหว่างเกษตรแบบยั่งยืนและเกษตรแบบพืชเศรษฐกิจ ดังนี้

ชื่อพืชพันธุ์	ระยะเวลาปลูก	พื้นที่ปลูกมาก (หมู่ที่)
งา	เมษายน	หมู่ 4 ป่าหนา
ขิง	พฤษภาคม	หมู่ 1 หัวยั้งตอง หมู่ 2 ป่าแดง หมู่ 3 ป่าจิว หมู่ 4 โป่งจ้อกนอก หมู่ 4 ป่าหนา หมู่ 5 ดงจิมพลี
ฟักทอง	มิถุนายน	หมู่ 1 โป่งพัฒนา
ข้าวโพด	มิถุนายน	หมู่ 1 แม่ทะลบ หมู่ 1 หัวยั้งตอง หมู่ 1 โป่งพัฒนา
ดอกดาวเรือง	มิถุนายน	หมู่ 2 คอยหล่อ
ข้าวกล้า	มิถุนายน	หมู่ 4 ป่าหนา
ข้าวไร่	มิถุนายน	หมู่ 1 แม่ทะลบ หมู่ 1 หัวยั้งตอง หมู่ 1 โป่งพัฒนา หมู่ 2 หัวยั้ง หมู่ 4 โป่งจ้อกนอก
ปะยี่	สิงหาคม	หมู่ 1 หัวยั้งตอง หมู่ 4 โป่งจ้อกนอก
ถั่วแดงหลวง	กันยายน	หมู่ 1 หัวยั้งตอง
กล้าปลี	กันยายน	หมู่ 1 แม่ทะลบ
ลิ้นจี่	สิงหาคม	หมู่ 1 หัวยั้งตอง
ถั่วดำ	สิงหาคม	หมู่ 4 โป่งจ้อกนอก
มะม่วง	สิงหาคม	หมู่ 1 หัวยั้งตอง หมู่ 4 ป่าหนา
กระหล่ำดอก	สิงหาคม	หมู่ 1 แม่ทะลบ หมู่ 4 คอยหล่อ
สาเล่	สิงหาคม	หมู่ 1 หัวยั้งตอง

จากการจำกัดพื้นที่อยู่อาศัยและการเกษตรทำให้ราษฎรต้องมีการวางระบบการจัดการทรัพยากรของตนเองเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด โดยพบว่าราษฎรมีความเชื่อเรื่องผีและ พิธีกรรม กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในเช่นเรื่องของการใช้น้ำ เฝ้าราษฎรจะมีการนับถือเช่นไหว้ ผีน้ำ เพื่อขอบคุณน้ำที่ให้ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทุกอย่าง และจะทำในช่วงกินวอ ในเวลาตอนเช้า เป็นต้น

พิธีกรรมเลี้ยงผีฝ่าย ซึ่งเป็นพิธีกรรมในการขอบคุณผีฝ่ายในการดูแลและให้ผลผลิต ซึ่งอุปกรณ์ประกอบไปด้วย การสานไม้ไผ่ตอกกันใช้ 4 วง และการทำกรวยใส่ข้าวสาร รูป-เทียน ไว้ที่ฐานไม้ไผ่ จากนั้นดำเนินการสวดเพื่อขอขมาผีน้ำ เทวดา ที่รักษาดินน้ำ หมายเหตุ รูป-เทียน ใช้อย่างละ 4 เล่ม และพิธีกรรมนี้ทำเพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้ที่เป็นแหล่งดินน้ำ

4.2.2 องค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรของชุมชนคนพื้นราบแม่ทะลบ

คนพื้นราบตำบลแม่ทะลบส่วนมากจะเป็นคนพื้นเมืองที่อพยพมาจากอำเภอพร้าวและ จังหวัดเชียงราย เมื่อประมาณ 102 - 103 ปีที่ผ่านมา จากอดีตที่ผ่านมาพบว่าบ้านแม่ทะลบมีจำนวนประชากรเพียง 10 ครอบครัวเท่านั้น มีวัดอยู่ 1 วัดซึ่งครูบาศรีวิชัยเป็นผู้มาสร้างไว้

ลักษณะของการใช้ที่ดินของคนพื้นราบนั้นส่วนมากจะสร้างบ้าน 1 งาน ทำสวน 3 - 4 ไร่ ในแต่ละปีจะมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว, ฝรั่ง, ขำ มันฝรั่ง ถั่ว หมุนเวียนกันไปภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร(การทำไร่หมุนเวียน, การทำพิธีการของน้ำ,ระบบเหมืองฝาย, การบวชป่า) คนพื้นราบจะมีการบูชาน้ำในกรณีที่ฝนไม่ตก จะมีการทำพิธีการขอฝนโดยจะมีการแห่และนำเอา ดอกไม้ รูปเทียน พระ ไปกลางป่าและสวดคำอภิลาชน เพื่อให้ฝนตก

การเลี้ยงผีฝ่าย จะเป็นการเลี้ยงในช่วงเดือนสิงหาคมเพื่อเป็นการขอบคุณที่ทำให้น้ำใช้ในการเพาะปลูกอุดมสมบูรณ์ และในทุกปีจะมีการลงเหมืองฝายในเดือน พฤษภาคม แหล่งที่มา : ข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลตำบล เมื่อเดือนกันยายน 2544

ดังนั้นการดำเนินการเพื่อชักชวนประชาชนในพื้นที่สูงและคนพื้นราบให้หันมาร่วมมือในการปรับปรุงพื้นที่ดินน้ำ เป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน ความร่วมมือและดำเนินการร่วมกันจึงเป็นวิธีอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้ ทั้งนี้เพราะว่าการดำเนินการใด ๆ โดยทั่วไปมักก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนทั้งทางตรงและทางอ้อม รักษาสภาพนิเวศที่ค่อนข้างมั่นคงได้ ในขณะที่เดียวกันก็ส่งผลในด้านเศรษฐกิจแก่ประชาชน ดังนั้นการส่งเสริมการให้ประชาชนไม่

ว่าจะเป็นคนในพื้นที่สูงและคนในพื้นที่ราบ รวมทั้งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมกันในการดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยให้โอกาสแก่ประชาชนได้นำเอาองค์ความรู้และวิถีชีวิตมาเป็นแนวในการดำเนินงานนั้น จึงเป็นเรื่องที่ควรได้รับการสนับสนุนเพื่อพัฒนาศักยภาพทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นในกระแสนของการกระจายอำนาจที่เน้นให้ประชาชนในพื้นที่ต้องเข้ามามีบทบาทหน้าในการจัดการปัญหาของชุมชนตนเอง

กิจกรรมดังกล่าวที่ดำเนินการคือการสร้างความชัดเจนของกลุ่มชาวบ้านในการมีส่วนร่วมในการกำหนดและการบริหารจัดการทรัพยากรตลอดไปถึงการปกป้องดูแลรักษาทรัพยากรของแต่ละชุมชนเพื่อให้มีทรัพยากรคงอยู่และใช้ประโยชน์ต่อไปในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ แต่การดำเนินการดังกล่าวยังมีอุปสรรคในการดำเนินการไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของ การขาดกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การขาดงบประมาณในการลงทุน การขาดองค์กรหรือหน่วยงานที่จะเข้ามาส่งเสริมการพัฒนาระบบการเกษตรกรรมทางเลือกที่เหมาะสมตลอดไปถึงการการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนเอง

4.3 แนวทางการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและบริหารจัดการทรัพยากรโดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบ

การดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหายาน้ำแม่ทะลบที่ผ่านมาพบว่ามีตั้งแต่ปี 2539 จนถึงปัจจุบันได้มีปริมาณน้ำที่ลดลงก่อให้เกิดผลกระทบกับประชาชนทั้งในด้านการบริโภคและการเกษตรกรรม จากสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นประชาชนในตำบลแม่ทะลบจึงได้นำเอากระบวนการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นมาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหายา ซึ่งตลอดระยะเวลาในการดำเนินงานตามแผนงานโครงการวิจัยในระยะเวลา 2 ปี แต่ผลการดำเนินงานจริงรวมทั้งการรวบรวมข้อมูลจากการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ทำให้ใช้เวลารวม 3 ปี ซึ่งผลการดำเนินงานที่ผ่านมาก่อให้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรเพื่อแก้ไขปัญหายาที่เกิดขึ้น โดยสามารถสรุปเป็นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรโดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบได้ดังต่อไปนี้

1. แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบ

แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหายา ดังนั้นกลุ่มเป้าหมายซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยผู้ที่มีส่วนได้ผลประโยชน์และผู้ที่มีส่วนเสียผลประโยชน์ ซึ่งหมายถึงคนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูง คนที่อาศัยอยู่บน

พื้นที่ราบ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งในส่วนที่เป็นองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นที่ได้รับบทบาทหน้าที่ในการบริหารในท้องถิ่นของตนเอง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ นั้นนี้เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายดังกล่าวจะได้ร่วมกันหาทางออกบนพื้นฐานของความต้องการและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และในการดำเนินงานการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเริ่มจากการให้กลุ่มเป้าหมายได้เข้ามารับรู้สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจริงของชุมชนโดยการนำเอาข้อมูลมาเป็นตัวอธิบายผลที่เกิดขึ้น จากนั้นจึงให้กลุ่มเป้าหมายได้โอกาสในการคิดและตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาโดยให้ดูศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ทั้งในเรื่องของทรัพยากร องค์ความรู้มาเป็นตัวกำหนดแนวทางการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหา จากนั้นจึงให้ชุมชนได้มีโอกาสตัดสินใจและร่วมรับผิดชอบการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะก่อให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

ดังนั้นอาจสรุปได้กระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการหนึ่งที่สามารถทำให้การดำเนินงานนั้นประสบความสำเร็จและลักษณะของการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานจะต้องประกอบไปด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการคิดและวิเคราะห์ปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการวางแผน
4. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
5. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ
6. การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบการดำเนินงาน

2. แนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรตำบลแม่ทะลบ

แนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรตำบลแม่ทะลบที่ผ่านมาได้มีการหามาตรการที่นำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วย การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ ซึ่งทั้ง 3 แนวทางดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรดำเนินการและควรดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากหากดำเนินการเพียงจุดใดจุดหนึ่งแล้วย่อมจะส่งผลกระทบต่ออีกจุดหนึ่ง เช่น หากดำเนินการในด้านที่ใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียวทรัพยากรก็จะหมดไปเพราะไม่มีการฟื้นฟู หรือหากดำเนินการส่งเสริมด้านการฟื้นฟูแต่ไม่ดำเนินการใช้ประโยชน์ประชาชนที่อาศัยและต้องพึ่งพิงทรัพยากรป่าในการดำรงชีวิตนั้นจะเดือดร้อน ดังนั้นแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรนั้นจะต้องดำเนินการไปพร้อมกันทั้ง การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ จึงจะสามารถทำให้การจัดการทรัพยากรเป็นประโยชน์ต่อผู้อาศัย

2.1 แนวทางการอนุรักษ์

แนวทางการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรพบว่าในการดำเนินงานนั้นชุมชนได้นำเอาข้อมูลจากการศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่มาเป็นตัวกำหนดสิ่งที่ควรอนุรักษ์โดยการแสดงความคิดเห็นร่วมกันและตัดสินใจร่วมกันประเมินว่ามีสิ่งใดบ้างที่เหลือน้อยหรือใกล้สูญพันธุ์จากนั้นได้ร่วมกันกำหนดกฎระเบียบในการใช้และห้ามใช้เพื่อนำไปสู่กฎกติกาในการปฏิบัติต่อไป ซึ่งกฎกติกาดังกล่าวชุมชนจะเป็นผู้สร้างและเป็นผู้ปฏิบัติ สิ่งที่ชุมชนดำเนินการอนุรักษ์จะประกอบไปด้วย

- 1) ดินไม้ในเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำ
- 2) สัตว์ป่าที่ใกล้สูญพันธุ์ เช่น กวาง , ไก่ป่า , นกยูง ฯลฯ

ซึ่งยังรวมถึงการวางกฎเพื่อลงโทษผู้กระทำความผิดที่ทุกคนได้ร่วมกันตกลงไว้ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) การลักลอบตัดต้นไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนจะถูกจับและปรับถ้าต้นไม้ขนาดทุกขนาดปรับตั้งแต่ 2,000 บาท
- 2) การลักลอบตัดต้นไม้เข้ามาเผาถ่านปรับกระสอบละ 500 บาท
- 3) การถางป่าในเขตหวงห้ามปรับตารางวาละ 500 บาท
- 4) จุดไฟเผาป่าปรับ 5,000 บาท
- 5) สัตว์ 2 ขา ตัวละ 500 บาท
- 6) สัตว์ 4 ขา ตัวละ 5,000 บาท
- 7) การลักลอบฆ่าสัตว์เลื้อยคลานในป่าตัวละ 300 บาท (ยกเว้นงูที่มีพิษ)

2.2 แนวทางการฟื้นฟู

แนวทางในการดำเนินงานการฟื้นฟูทรัพยากรนั้น พบว่า ชุมชนได้ดำเนินการโดยได้นำเอาข้อมูลจากการศึกษาทรัพยากรที่มีอยู่มาเป็นตัวกำหนดสิ่งที่ควรได้รับการฟื้นฟูซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) การจัดทำพื้นที่ป่าชุมชนในแต่ละชุมชน
- 2) การวางขอบเขตพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อลดการขยายพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น
- 3) ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการจัดทำแนวกันไฟป่า
- 4) การดำเนินการฟื้นฟูพันธุ์ไม้และสัตว์ป่าให้เพิ่มขึ้น
- 5) การดำเนินการบวขป่าและปลูกป่าเพิ่มขึ้นอย่างน้อยปีละ 1,000 ต้นต่อปี

6) การสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่า

7) ประเพณีและวัฒนธรรมการดูแลรักษาป่าควรได้รับการฟื้นฟูและดำเนินการอย่างต่อเนื่องรวมทั้งการดำเนินงานดังกล่าวควรถ่ายทอดถึงเยาวชนเพื่อให้สามารถการดำเนินกิจกรรมต่อไป

ผลจากการดำเนินงานในช่วง 2 ปีที่ผ่านมาพบว่าชุมชนในพื้นที่สูงได้มีการจัดทำแผนที่ชุมชนโดยกำหนดพื้นที่ป่าชุมชน 20 % การวางขอบเขตพื้นที่อยู่อาศัย 30 % และพื้นที่ทางการเกษตร 50 % รวมทั้งพบว่าการขยายพื้นที่ทำการเกษตรในพื้นที่สูงนั้นลดลงเนื่องจากชุมชนเกิดความรู้และเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดจากการสร้างความเข้าใจ ระหว่างหน่วยงานราชการและประชาชนทำให้เกิดความเข้าใจและร่วมกันดำเนินงานที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ หน่วยงานราชการเริ่มยอมรับประชาชนและเริ่มให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษาทรัพยากรเพิ่มมากขึ้นการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่าพื้นที่ป่าต้นน้ำเพิ่มมากขึ้น 20 ไร่ มีต้นไม้ที่ได้รับการปลูกทดแทนพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม 12,000 ต้น รวมถึงการรักษาต้นไม้ในแหล่งต้นน้ำโดยการบวขรวม 999 ต้น จึงนับได้ว่าเป็นการดำเนินงานเริ่มต้นของการฟื้นฟูทรัพยากรแม่ทะเลบที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินงานอย่างแท้จริง

2.3 แนวทางการใช้ประโยชน์

แนวทางในการดำเนินงานการบริหารจัดการทรัพยากรโดยเน้นการใช้ประโยชน์นั้นพบว่าชุมชนได้ร่วมกันกำหนดอัตราการใช้ทรัพยากรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรที่มีอยู่ โดยชุมชนได้กำหนดกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากร เช่น

- 1) ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการจัดทำระบบเหมืองฝาย และมีคณะกรรมการเหมืองฝาย
- 2) การเก็บของป่าโดยเฉพาะเห็ดต่าง ๆ ควรใช้ตระกร้าในการเก็บเนื่องจากจะก่อให้เกิดการกระจายของเชื้อเห็ดในพื้นที่ใหม่
- 3) การตัดหน่อไม้มาทานได้วันละ 30 หางต่อครอบครัวต่อวัน ฯลฯ
- 4) การดำเนินการส่งเสริมอาชีพโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาขยายพื้นที่ที่ดำเนินการผลิตเป็นรายได้เสริม เช่นการปลูกผักกูด การเพาะเลี้ยงอีโคโน

ซึ่งที่ผ่านมาชุมชนได้เรียนรู้การนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและใช้อย่างมีคุณค่า

2.4 แนวทางสร้างกลไกในการดำเนินงาน

การดำเนินงานสร้างกลไกในการดำเนินนับได้ว่ามีความสำคัญมากเนื่องจากจะเป็นกระบวนการในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน ซึ่งในครั้งนี้ได้เริ่มจากการให้ผู้มีส่วนได้เสียในแต่ละชุมชนที่ผ่านการประชุมในการเรียนรู้ปัญหาของสายน้ำแม่ทะลบไปพูดคุยกับคนในชุมชนและให้แต่ละชุมชนได้สมัครเพื่อมาเป็นอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้าน 10 คนมาร่วมดำเนินการ ในระดับหมู่บ้าน รวมทั้งคัดเลือกตัวแทนจากหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการระดับตำบลโดยจะเป็นตัวแทนในการสอดส่องดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนรวมทั้งนำกฎกติกาที่ได้มีการจัดทำขึ้นมาสู่การปฏิบัติใช้ ทั้งในด้านการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟู โดยในการดำเนินงานนั้นจะดำเนินงานไปพร้อมๆ กับการปฏิบัติการกิจในชีวิตประจำวันซึ่งเมื่อพบเห็นผู้กระทำผิดสามารถประสานกับคณะกรรมการระดับตำบลเพื่อดำเนินการตามกฎหมายที่ได้วางไว้ ดังนั้นจึงพบว่าการสร้างกลไกที่ดีควรเกิดจากความพร้อมในระดับชุมชนและขับเคลื่อนสู่ตำบลในลักษณะของการดำเนินงานที่เริ่มจากข้างล่างขึ้นสู่ข้างบน ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวจะสร้างความมั่นคงเนื่องจากการดำเนินงานมาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

บทที่ 5

กระบวนการและกลไกการฟื้นฟูสถานน้ำแม่ทะลบโดยวิถีชีวิต คนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบ

ในการดำเนินการศึกษาวิจัยการฟื้นฟูและบริหารจัดการทรัพยากรป่าโดยวิถีชีวิตของคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบนั้นได้มีกระบวนการที่ได้มุ่งเน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเรียนรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพื่อเป็นการสร้างฐานที่จะนำมาเป็นกลไกในการดำเนินงานฟื้นฟูสถานน้ำแม่ทะลบ

5.1 กระบวนการและการสร้างกลไกการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบ

กระบวนการดำเนินงานในครั้งนี้ได้เริ่มจากทีมวิจัยได้จัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมายโดยเฉพาะกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียเนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นผู้ดูแลรักษา ทั้งเป็นผู้ใช้ประโยชน์ ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชนที่เป็นผู้นำของแต่ละบ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและประชาชนของแต่ละหมู่บ้าน ทั้งคนพื้นที่ราบและคนพื้นที่สูง รวมถึงสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละหมู่บ้าน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ป่าไม้อำเภอ เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ต้นน้ำ เจ้าหน้าที่อุทยาน ประชาสงเคราะห์ชาวเขา และสถานศึกษาโรงเรียนเพื่อให้แต่ละส่วนได้รับทราบและเริ่มเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมและในการดำเนินงานดังกล่าวเพื่อที่จะให้แต่ละส่วนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น จำเป็นจะต้องให้แต่ละส่วนเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อให้เห็นภาพความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นจากพื้นที่จริง และได้เล็งเห็นความสำคัญในการดำเนินงานดังนั้นจึงได้เริ่มจากการรวบรวมและจัดระบบข้อมูลในตำบลทั้งทางด้านทรัพยากร สังคม วิถีชีวิตของคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบรวมถึงสภาพปัญหาและความต้องการเพื่อที่จะได้นำเอาข้อมูลดังกล่าวมาเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ของการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขปัญหา ซึ่งการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวจะพบว่าคนทั้งพื้นที่สูงและพื้นที่ราบนั้นได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นซึ่งรวมไปถึงข้อจำกัดของร่วมงานของรัฐที่มีต่อการดำเนินงาน

ภายหลังที่ได้ให้แต่ละชุมชนได้เรียนรู้สภาพปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นจนเกิดเป็นความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้น กลุ่มคนทั้งพื้นที่ราบและคนพื้นที่สูงรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงได้ร่วมกัน

ประชุมปรึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยเน้นการดำเนินงานในการฟื้นฟู
สายน้ำแม่ทะลบซึ่งแต่ละฝ่ายได้เสนอแนวทางในการดำเนินงานฟื้นฟูโดยซึ่งประกอบไปด้วย

1. การสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินระหว่างคนพื้นที่สูง และคนพื้นที่ราบ อบต.และ
หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการจัดเวทีเรียนรู้และร่วมกันดำเนินงานฟื้นฟูและบริหารทรัพยากร

2. การสร้างกลไกในการดำเนินงาน

- ❖ จัดเวทีคณะกรรมการจัดการทรัพยากรตำบลแม่ทะลบเพื่อสร้างกลไกการ
ดำเนินงาน ในรูปคณะกรรมการตำบล โดยมีการแบ่งฝ่ายบทบาทหน้าที่การ
ดำเนินการ รวมทั้งรับสมัครอาสาสมัครจากหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 10 คนมา
ร่วมดำเนินการ ในระดับหมู่บ้าน รวมทั้งคัดเลือกตัวแทนจากหมู่บ้านเป็นคณะ
กรรมการระดับตำบลเพื่อดำเนินการ และประกาศแต่งตั้งจาก อบต.

3. การฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบ

ด้านการอนุรักษ์

- ◆ กำหนดกติกา ตามที่ แต่ละหมู่บ้านพิจารณาเห็นชอบ เพื่อเป็นกติกา กฎ
เกณฑ์ในการฟื้นฟูและจัดการบริหารทรัพยากรตำบลแม่ทะลบ ในเรื่องการฟื้นฟู
 การดูแลรักษาและการใช้ทรัพยากรในตำบล พร้อมทั้งนำเสนอ อบต.
ประกาศเป็นข้อบังคับตำบล
- ◆ การจัดทำแผนที่หมู่บ้าน 10 หมู่ โดยให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ คณะกรรมการตำบล
และประชาชน ออกสำรวจพื้นที่และร่วมกันจัดทำแผนที่หมู่บ้านแต่ละบ้าน
และประกาศให้ทุกคนรับทราบ

ด้านการฟื้นฟู

- ◆ จัดการบวชป่าและจัดพิธีการปลูกป่า

ด้านการใช้ประโยชน์

- ◆ จัดประชุมการบริหารเหมืองฝายแต่ละหมู่บ้าน
- ◆ การจัดประชุมชาวบ้านเพื่อดำเนินการจัดการทรัพยากรในตำบลมาเพื่อรายได้
- ◆ การจัดอบรมการขายการปลูกผักกูดเพื่อเพิ่มรายได้
- ◆ การจัดอบรมการส่งเสริมการเลี้ยงอีโชน

เมื่อชุมชนได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาและได้นำมาสู่การร่วมกันตัดสินใจ
ในการดำเนินงานซึ่งในการดำเนินงานครั้งนี้ได้เน้นการสร้างกลไกโดยการสร้างฐานมาจากชุมชน
และเชื่อไปสู่ระดับตำบล โดยในการดำเนินงานสร้างกลไกครั้งนี้ ได้เริ่มจากการให้มีส่วนร่วมได้เสียใน
แต่ละชุมชนที่ผ่านการประชุมในการเรียนรู้ปัญหาของสายน้ำแม่ทะลบไปพูดคุยกับคนในชุมชน

และให้แต่ละชุมชนได้สมัครเพื่อมาเป็นอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้าน 10 คนเพื่อเป็นตัวแทนในการ สอดส่องดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนรวมทั้งนำกฎกติกาที่ได้มีการจัดทำขึ้นมาสู่การปฏิบัติใช้ ทั้ง ในด้านการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟู โดยในการดำเนินงานนั้นจะดำเนินงานไป พร้อมๆ กับการปฏิบัติการกิจในชีวิตประจำวันซึ่งเมื่อพบเห็นผู้กระทำความผิดสามารถประสานกับคณะกรรมการระดับตำบลเพื่อดำเนินการตามกฎหมายที่ได้วางไว้ คณะกรรมการดำเนินงานในระดับ ตำบลจะมาจากตัวแทนแต่ละหมู่บ้านจำนวนบ้านละ 2 คน โดยจะมีการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็น กรรมการร่วมในการดำเนินงานและเป็นที่ปรึกษาในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งในการดำเนินงานครั้งนี้ จะพบว่ามียุทธศาสตร์ที่สำคัญโดยเฉพาะการที่รัฐได้เน้นการกระจายอำนาจการดำเนินงานสู่ท้องถิ่นจึง เป็นโอกาสที่ทำให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานในครั้งนี้น่าขึ้น ซึ่งในการดำเนินงานจะ มีการประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้า 2 เดือนครั้ง ดังนั้นการสร้างกลไกในการดำเนินงานวิจัยใน ครั้งนี้จึงเป็นการสร้างฐานการดำเนินงานมาจากชุมชนและนำไปสู่การดำเนินงานระดับตำบล ซึ่ง กลุ่มคนที่เข้ามามีนั้นเกิดมาจากความสนใจในการดำเนินงานดังนั้นการดำเนินงานจึงไม่ต้องอาศัย งบประมาณซึ่งต่างกับงานอื่น ๆ ประกอบกับการดำเนินที่มาจากชุมชนจึงมีการดำเนินงานที่สะดวก และรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่ากระบวนการที่สำคัญในการดำเนินงานศึกษาวิจัยในครั้งนี้คือการนำ เอากระบวนการ AIC มาใช้ซึ่งประกอบไปด้วย

- A คือการศึกษาข้อมูลเพื่อรับรู้ปัญหา
- I คือการเรียนรู้และแสวงหาแนวทางการแก้ไข
- C คือการตัดสินใจ

และในกระบวนการของ AIC นั้นได้เน้นการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการ ดำเนินงานแก้ไขปัญหา โดยได้เน้นการให้ผู้ใช้มีส่วนได้ส่วนเสียได้เรียนรู้สภาพปัญหาและได้เข้ามามี ส่วนร่วมในการเป็นผู้กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหารวมไปถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และร่วมดำเนินการ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจึงจะเกิดมาจากความต้องการของชุมชนโดยแท้ จริงซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาก็สามารถดำเนินงานได้อย่างยั่งยืน

บทที่ 6

ผลการศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรโดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบ ลุ่มน้ำแม่ทะลบและบทเรียนในการดำเนินงานวิจัย

ผลจากการดำเนินงานที่เน้นการให้ชุมชนทั้งคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด การวางแผน และร่วมตัดสินใจรวมทั้งร่วมรับผิดชอบในการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและบริหารจัดการทรัพยากรป่าโดยวิถีชีวิตของคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบ ซึ่งผลจากการดำเนินงานตลอดระยะเวลา 1 ปีนั้นสามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1. ด้านการสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินระหว่างคนพื้นที่สูง และคนพื้นที่ราบ อบต.และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

การดำเนินงานในครั้งนี้ได้เริ่มจากทีมวิจัยได้จัดประชุมเพื่อสร้างความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียเนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ได้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งในส่วนที่เป็นผู้ดูแลรักษา ทั้งเป็นผู้ใช้ประโยชน์ ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชนที่เป็นผู้นำของแต่ละบ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการและประชาชนของแต่ละหมู่บ้านทั้งคนพื้นที่ราบและคนพื้นที่สูง รวมถึงสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละหมู่บ้าน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องซึ่งได้แก่ ป่าไม้อำเภอ เจ้าหน้าที่อนุรักษ์ต้นน้ำ เจ้าหน้าที่อุทยาน ประชาสงเคราะห์ชาวเขา และการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อให้แต่ละส่วนได้รับทราบและเริ่มเข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมและในการดำเนินงานดังกล่าวเพื่อที่จะให้แต่ละส่วนเข้ามามีส่วนร่วมนั้นจำเป็นจะต้องให้แต่ละส่วนเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นเพื่อให้เห็นภาพความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นจากพื้นที่จริงและได้เล็งเห็นความสำคัญในการดำเนินงานดังนั้นจึงได้เริ่มจากการรวบรวมและจัดระบบข้อมูลในตำบลทั้งทางด้านทรัพยากร สังคม วิถีชีวิตของคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบรวมถึงสภาพปัญหาและความต้องการเพื่อที่จะได้นำเอาข้อมูลดังกล่าวมาเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ของการดำเนินกิจกรรมการแก้ไขปัญหา ซึ่งการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวจะพบว่าคนทั้งพื้นที่สูงและพื้นที่ราบ รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นซึ่งรวมไปถึงข้อจำกัดของร่วมงานของรัฐที่มีต่อการดำเนินงาน จนเกิดเป็นความเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นกลุ่มคนทั้งพื้นที่ราบและคนพื้นที่สูงรวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานโดยเริ่มจากการเข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ปัญหา การเข้ามามีส่วนร่วมในการคิดวางแผนการแก้

ไขปัญหา จากนั้นจึงได้ร่วมกันตัดสินใจในการดำเนินงาน ซึ่งรวมไปถึงการร่วมกันรับผิดชอบในการดำเนินงาน ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาอาจสรุปได้ว่าการสร้างการมีส่วนร่วมนั้นสามารถดำเนินการได้ นั้นจำเป็นจะต้องเข้าถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและจะต้องให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการตั้งแต่แรก รวมไปถึงการเข้ามามีส่วนร่วมนั้นจะต้องให้โอกาสในการดำเนินงานรวมทั้งการให้อำนาจในการตัดสินใจและดำเนินงาน

2. การสร้างกลไกในการดำเนินงาน โดยการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการทรัพยากรตำบลแม่ทะลบเพื่อสร้างกลไกการดำเนินงาน ในรูปคณะกรรมการตำบล โดยมีการแบ่งฝ่ายบทบาทหน้าที่การดำเนินการ รวมทั้งรับสมัครอาสาสมัครจากหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 10 คนมาร่วมดำเนินการ ในระดับหมู่บ้าน และประกาศแต่งตั้งจาก อบต.

การดำเนินงานสร้างกลไกครั้งนี้ ได้เริ่มจากการให้ผู้มีส่วนได้เสียในแต่ละชุมชนที่ผ่านการประชุมในการเรียนรู้ปัญหาของสายน้ำแม่ทะลบไปพูดคุยกับคนในชุมชนและให้แต่ละชุมชนได้สมัครเพื่อมาเป็นอาสาสมัครในแต่ละหมู่บ้าน 10 คนมาร่วมดำเนินการ ในระดับหมู่บ้าน รวมทั้งคัดเลือกตัวแทนจากหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการระดับตำบลเพื่อดำเนินการ และประกาศแต่งตั้งจาก อบต. โดยจะเป็นตัวแทนในการสอดส่องดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนรวมทั้งนำกฎกติกาที่ได้มีการจัดทำขึ้นมาสู่การปฏิบัติใช้ ทั้งในด้านการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟู โดยในการดำเนินงานนั้นจะดำเนินงานไปพร้อมๆ กับการปฏิบัติการกิจในชีวิตประจำวันซึ่งเมื่อพบเห็นผู้กระทำผิดสามารถประสานกับคณะกรรมการระดับตำบลเพื่อดำเนินการตามกฎกติกาที่ได้วางไว้ คณะกรรมการดำเนินงานในระดับตำบลจะมาจากตัวแทนแต่ละหมู่บ้านจำนวนบ้านละ 2 คน โดยจะมีการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นกรรมการร่วมในการดำเนินงาน ซึ่งจะมีการประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้า 2 เดือนครั้ง ดังนั้นการสร้างกลไกในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้จึงเป็นการสร้างฐานมาจากชุมชนและนำไปสู่การดำเนินงานระดับตำบล ซึ่งกลุ่มคนที่เข้ามานั้นเกิดมาจากความสนใจในการดำเนินงานดังนั้นการดำเนินงานจึงไม่ต้องอาศัยงบประมาณซึ่งต่างกับงานอื่น ๆ ประกอบกับการดำเนินการที่มาจากชุมชนจึงมีการดำเนินงานที่สะดวกและรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

ด้านคณะกรรมการระดับตำบล

1. นายทอง	จันทร์พรหม
2. นายดวงคำ	หลวงแสน
3. นายธงชัย	หนอกฤณา

4. นายเจริญ	พันธ์เหล็ก	
5. นายสงวน	สายนันท์ตะ	
6. นายมา	เรือนงาม	
7. นายดวงทิพย์	ใจตรง	
8. นายบุญรัตน์	ใจตรง	
9. นายทองแก้ว	โนป็น	
10. นายทักษิณ	พานจันทร์	
11. นายศิริ	เตจันตร	
12. นายอ้วน	บุญตัน	
13. นายสุนทร	ยี่ลังกา	
14. นายสมศักดิ์	มาลา	
15. นายสมศักดิ์	ศรีสุวรรณ	
16. นายกะจ่อ	จะโม	
17. นายปะแต้	ปะนุ	
18. นายปะติ	หามี่	
19. นายจะแส	จะอื้อ	
20. นายสุคำ	หมื่นคำ	
21. นายปะหิ	กะติ	
22. นายยาใจ	จะแส	
23. นายสมบูรณ์	ดูแสง	
24. นายจะแตะ	แสนฮอ	
25. นายเสาร์แก้ว	จะกำ	
26. นายพิชัย	แสนแหล่	
27. นายประพันธ์	จิตตดู	อุทยานแห่งชาติคอยเวียงผา
28. นายเกียรติชัย	ยาลังกา	หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ทะลบ
29. นางสาวรสริน	วงศ์คำป็น	ปลัดอบต.
30. นายพัฒน์พงษ์	จอมติ	กำนันตำบลแม่ทะลบ

3. การกำหนดกติกาการบริหารจัดการทรัพยากร เพื่อเป็นกติกา กฎเกณฑ์ในการฟื้นฟูและจัดการบริหารทรัพยากรตำบลแม่ทะลบ ตามที่ แต่ละหมู่บ้านพิจารณาเห็นชอบ พร้อมทั้งนำเสนอ อบต. ประกาศเป็นข้อบังคับตำบล

ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำเอาข้อมูลปัญหาและความต้องการของชุมชนมาร่วมกันเรียนรู้ถึงความจำเป็นและข้อจำกัดเพื่อเป็นแนวทางในการร่วมกันกำหนดมาตรการในการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบโดยเสนอเป็นกฎระเบียบที่ตนเองสามารถดำเนินการได้ซึ่งได้ร่วมกันร่วมร่างโดยแบ่งเป็นเรื่องของการอนุรักษ์ฟื้นฟูและบทลงโทษที่จะให้คณะกรรมการนำไปเป็นแนวทางการดำเนินงานทั้งในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล

กฎระเบียบในการดูแลรักษาทรัพยากรในตำบลแม่ทะลบ

1. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการปลูกต้นไม้ปีละ 3,000 ต้น
2. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการจัดทำระบบเหมืองฝาย และมีคณะกรรมการเหมืองฝาย
3. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการจัดทำแนวกันไฟฟ้า
4. ทุกหมู่บ้านจะต้องมีอาสาสมัครในการดูแลรักษาป่าอย่างน้อยบ้านละ 5-10 คน
5. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการจัดทำแผนที่อยู่อาศัยและแผนที่ทำการเกษตร
6. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการกำหนดป่าต้นน้ำและประชุมชน

กฎกติกาในการลงโทษ

ผู้ฝ่าฝืนหรือลักลอบตัดต้นไม้จะถูกดำเนินการจับกุมส่งให้ตำรวจและปรับนำเงินเข้าชุมชนใช้ในการดำเนินการดูแลรักษาฟื้นฟูทรัพยากรในตำบลแม่ทะลบ

1. ลักลอบตัดต้นไม้จะถูกจับและปรับถ้ำต้นไม้ขนาด 5 นิ้ว ปรับต้นละ 5,000 บาท
2. ลักลอบตัดต้นไม้จะถูกจับและปรับถ้ำต้นไม้ขนาด 8 นิ้ว ปรับต้นละ 10,000 บาท
3. ลักลอบตัดต้นไม้จะถูกจับและปรับถ้ำต้นไม้ขนาด 10 นิ้ว ปรับต้นละ 20,000 บาท
4. ลักลอบตัดหน่อไม้ในเขตต้องห้าม ปรับต้นละ 100 บาท

กฎระเบียบในการดูแลรักษาทรัพยากรในตำบลแม่ทะลบ

1. ทุกปีจะต้องมีการบวชป่าและปลูกป่าอย่างน้อยปีละ 3,000 ต้น เป็นต้นไม้ทั่วไปหรือไม้ผล และสมุนไพร ในเขตต้นน้ำ

2. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการปลูกต้นไม้ปีละ 1,000 ต้น
3. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการจัดทำระบบเหมืองฝาย และมีคณะกรรมการเหมืองฝาย
4. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการจัดทำแนวกันไฟป่า
5. ทุกหมู่บ้านจะต้องมีอาสาสมัครในการดูแลรักษาป่าอย่างน้อยบ้านละ 5 คนในพื้นที่ราบ และบ้านละ 10 คนในพื้นที่สูง
6. ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการกำหนดป่าต้นน้ำและป่าชุมชนรวมทั้งป่าใช้สอย
7. ในการเก็บของป่าควรใช้ตระกร้า

กฎกติกาในการลงโทษ

1. ผู้ฝ่าฝืนหรือลักลอบตัดต้นไม้จะถูกดำเนินการจับกุมส่งให้ตำรวจและปรับนำเงินเข้าชุมชนใช้ในการดำเนินการดูแลรักษาพื้นที่ทรัพยากรในตำบลแม่ทะลบ
2. ลักลอบตัดต้นไม้จะถูกจับและปรับถ้ำต้นไม้ขนาดทุกขนาดปรับต้นละ 2,000 บาท
3. ลักลอบตัดต้นไม้เข้ามาเผาถ่านปรับกระสอบละ 500 บาท
4. การถางป่าในเขตหวงห้ามปรับตารางวาละ 500 บาท
5. การตัดหน่อไม้มาทานได้วันละ 30 หางต่อครอบครัวต่อวัน หากเกินปรับหางละ 50 บาท
6. จุดไฟเผาป่าปรับ 5,000 บาท
7. สัตว์ 2 ขา ตัวละ 500 บาท
8. สัตว์ 4 ขา ตัวละ 5,000 บาท
9. การลักลอบฆ่าสัตว์เลื้อยคลานในป่าตัวละ 300 บาท (ยกเว้นงูที่มีพิษ)

ซึ่งผลการดำเนินงานดังกล่าวจะพบว่าชาวบ้านได้มีโอกาสในการกำหนดกฎระเบียบในการดำเนินงานทั้งในด้านการป้องกันและฟื้นฟูได้อย่างมีเหตุการณ์สามารถดำเนินงานได้จริง โดยที่ผ่านมาภายหลังจากการกำหนดกฎกติกาดังกล่าวทุกหมู่บ้านได้ร่วมกันนำไปปฏิบัติใช้ ซึ่งหลายหมู่บ้านได้มีการนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพอันเนื่องมาจากการที่แต่ละชุมชนเกิดความตระหนักรู้และร่วมกันดำเนินการโดยถือว่างานดังกล่าวเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและเป็นเรื่องที่ตนเองต้องรับผิดชอบ แต่ในการเชื้อประสานในหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะหัวหน้าป่าไม้อำเภอ นั้นจะพบว่ายังขาดความเชื่อมั่นในการดำเนินงานของชาวบ้านซึ่งทำให้การประสานงานกับหน่วยงานในระดับอำเภอ ยังไม่สามารถดำเนินงานได้แต่สามารถทำได้ในระดับหัวหน้าหน่วยเท่านั้น

4. การดำเนินการจัดทำแผนที่หมู่บ้าน 10 หมู่ โดยให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ คณะกรรมการตำบล และประชาชน ออกสำรวจพื้นที่และร่วมกันจัดทำแผนที่หมู่บ้านแต่ละบ้าน และประกาศให้ทุกคนรับทราบ

การดำเนินการจัดทำแผนที่หมู่บ้าน 10 หมู่ โดยให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้ คณะกรรมการตำบล และประชาชน ออกสำรวจพื้นที่และร่วมกันจัดทำแผนที่หมู่บ้านแต่ละบ้าน นั้นพบว่าในอดีตที่ผ่านมา ชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังมิได้มีการวางแผนในการคิดร่วมกันซึ่งในบางครั้งความเข้าใจของชาวบ้านและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่ตรงกันหลายครั้งนำไปสู่การจับกุมในการบุกรุกป่า ดังนั้นการจัดทำแผนที่ในครั้งนี้จึงมุ่งเพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างชาวบ้านบนพื้นที่สูงและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้มีเวทีมาร่วมกันกำหนดพื้นที่และวางขอบเขตในการอยู่อาศัยเพื่อป้องกันการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ รวมทั้งการดำเนินงานดังกล่าวจะสร้างบรรทัดฐานในการกำหนดพื้นที่ร่วมกันระหว่างชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการดำเนินงานเริ่มจากการให้ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านได้แสดงความคิดโดยใช้สัญลักษณ์ เช่น เม็ดถั่วหรือเม็ดหินในการแทนว่าของกลุ่มคนและใช้ประกอบสัญลักษณ์ในการอธิบาย ได้ดีกว่าการอธิบายโดยไม่มีอะไรประกอบและพบว่าแต่ละหมู่บ้านนั้น ๆ มีประชากรเท่าไรรวมไปถึงพื้นที่การเกษตรว่าแต่ละครอบครัวมีเท่าไร จุดใดบ้างที่จะเป็นพื้นที่เพาะปลูก และจุดใดบ้างที่จะเป็นพื้นที่ป่าชุมชน จากการดำเนินงานจะพบว่าคนบนพื้นที่สูงนั้นไม่สามารถอธิบายความคิดได้ครบถ้วน รวมทั้งหลายคนจะไม่กล้าพูด ซึ่งการดำเนินงานโดยให้ใช้สัญลักษณ์ในการอธิบายพบว่าทุกคนกล้าที่จะอธิบายในสิ่งที่ตนมีอยู่ได้ ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ ซึ่งจากการดำเนินงานทุกหมู่บ้านจะพบว่า

บ้านห้วยปูจา

พบว่าบ้าน มีจำนวนครัวเรือนรวม 18 ครัวเรือน

ประชากรรวม 95 คน เป็นชาย 51 คน เป็นหญิง 44 คน

บ้านป่าเนา

พบว่าบ้าน มีจำนวนครัวเรือนรวม 50 ครัวเรือน

ประชากรรวม 292 คน เป็นชาย 151 คน เป็นหญิง 141 คน

บ้านโป่งจ๊อก

พบว่าบ้าน มีจำนวนครัวเรือนรวม 110 ครัวเรือน

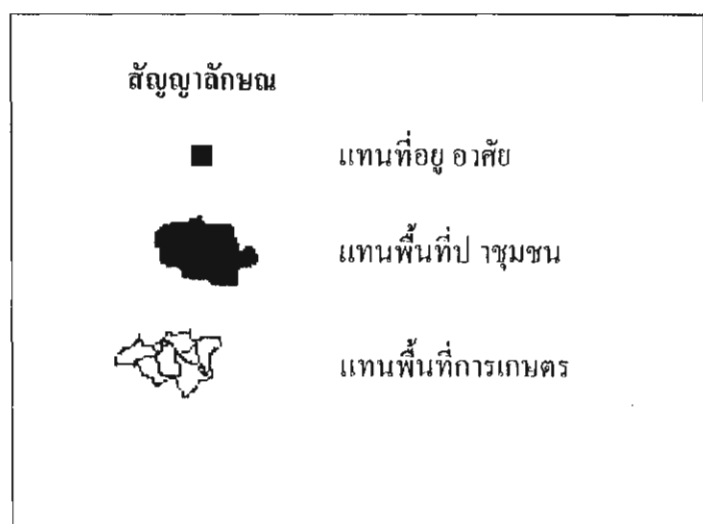
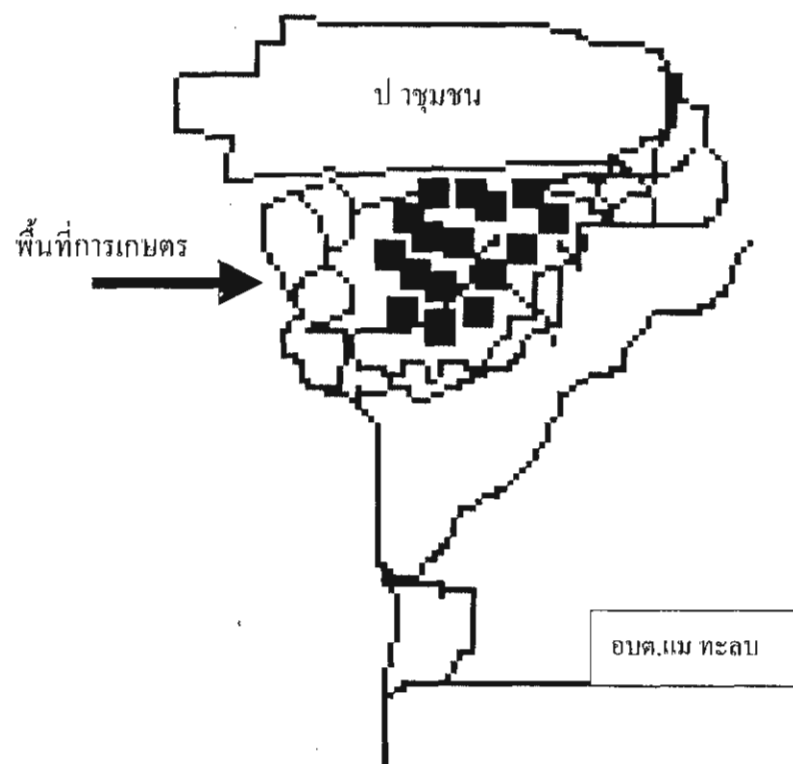
ประชากรรวม 544 คน เป็นชาย 280 คน เป็นหญิง 264 คน

บ้านห้วยโป่ง

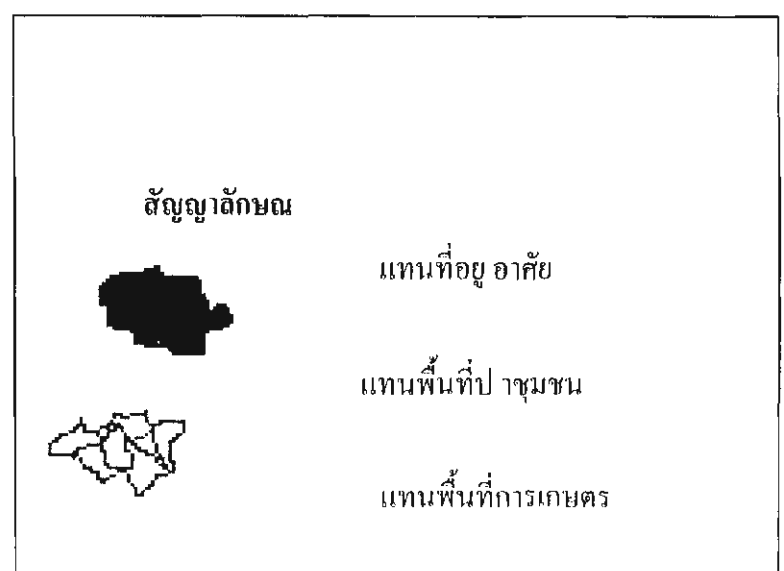
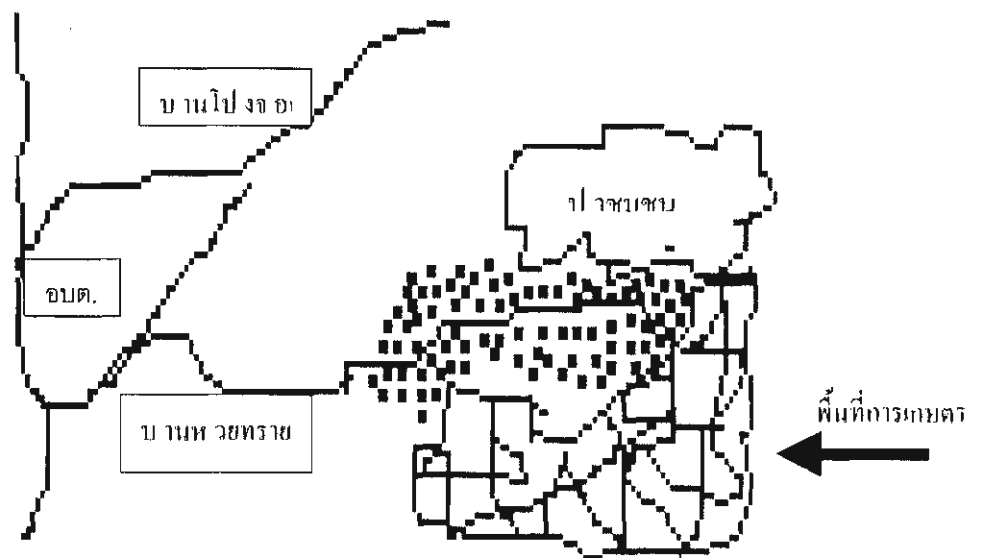
พบว่าบ้าน มีจำนวนครัวเรือนรวม 26 ครัวเรือน
ประชากรรวม 144 คน เป็นชาย 78 คน เป็นหญิง 66 คน
บ้านห้วยทราย

พบว่าบ้าน มีจำนวนครัวเรือนรวม 98 ครัวเรือน
ประชากรรวม 347 คน เป็นชาย 180 คน เป็นหญิง 167 คน

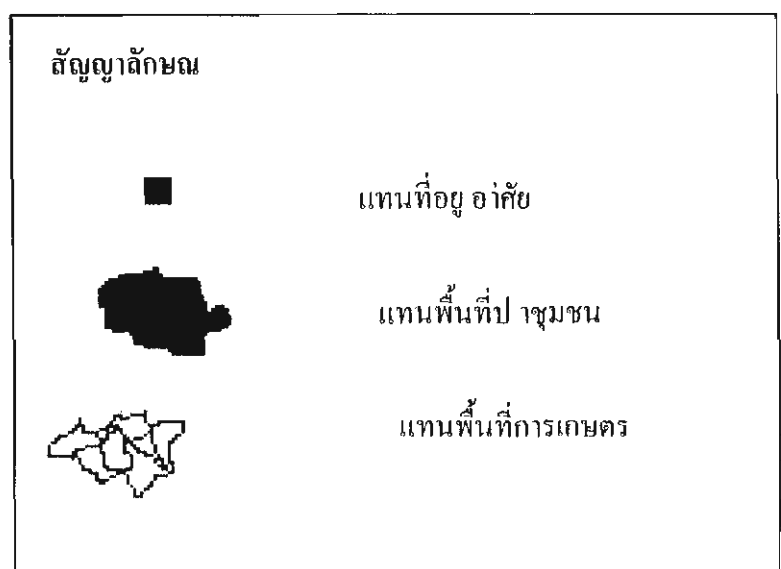
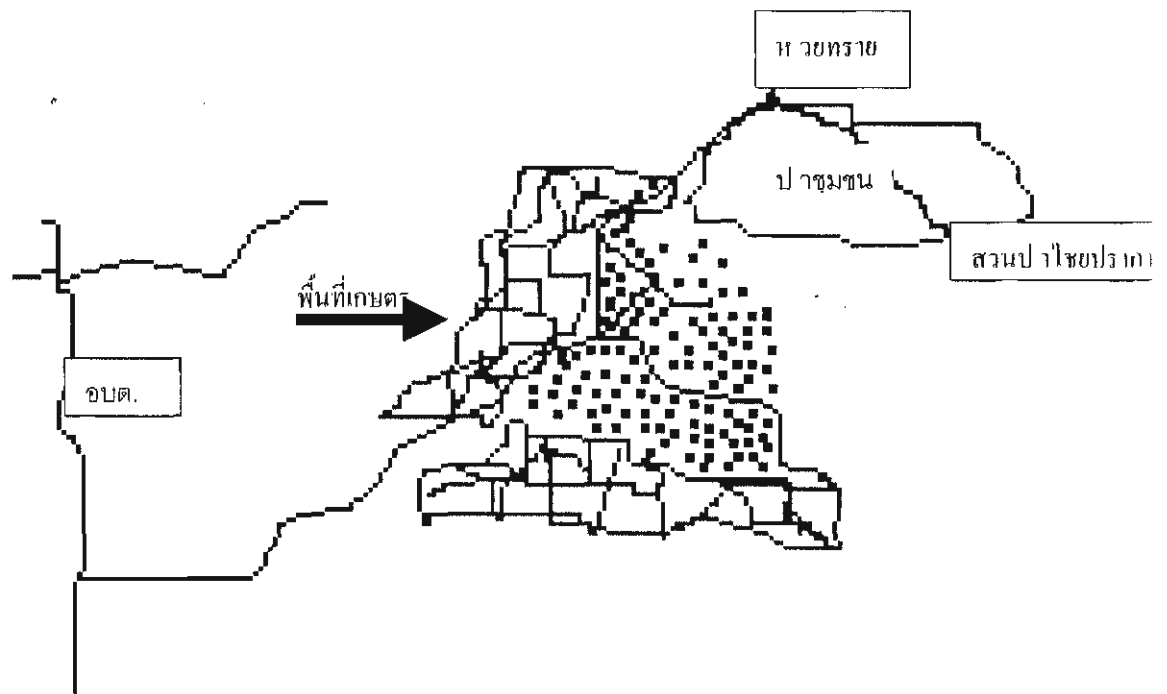
แผนที่บ้านห้วยปูละ

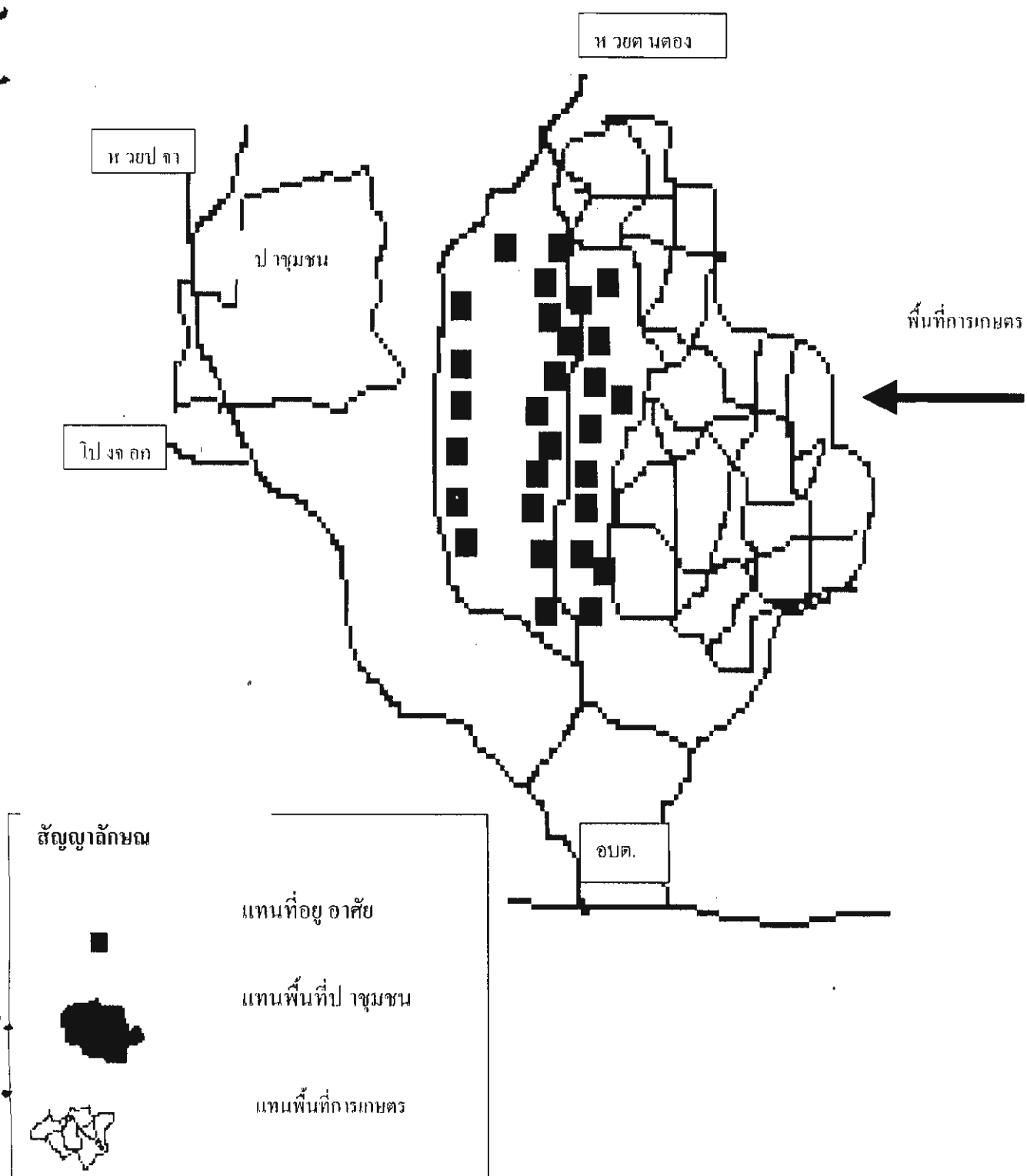
แผนที่บ้านป่าหนา

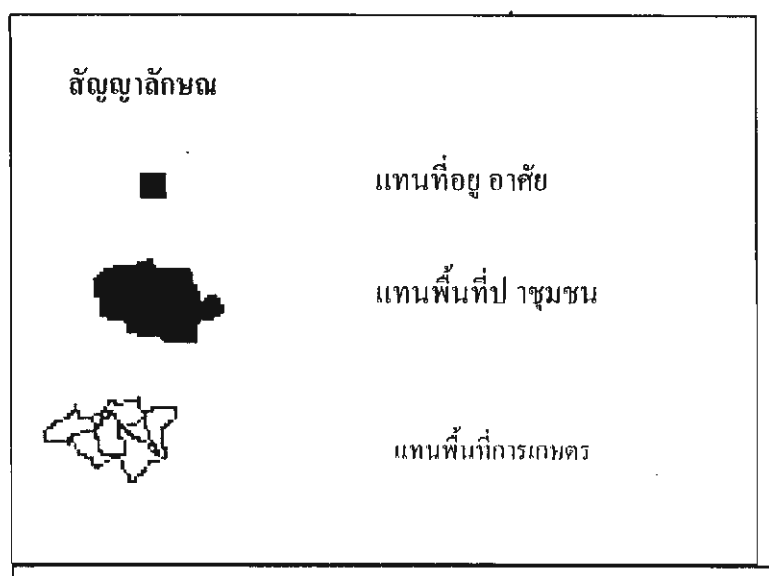
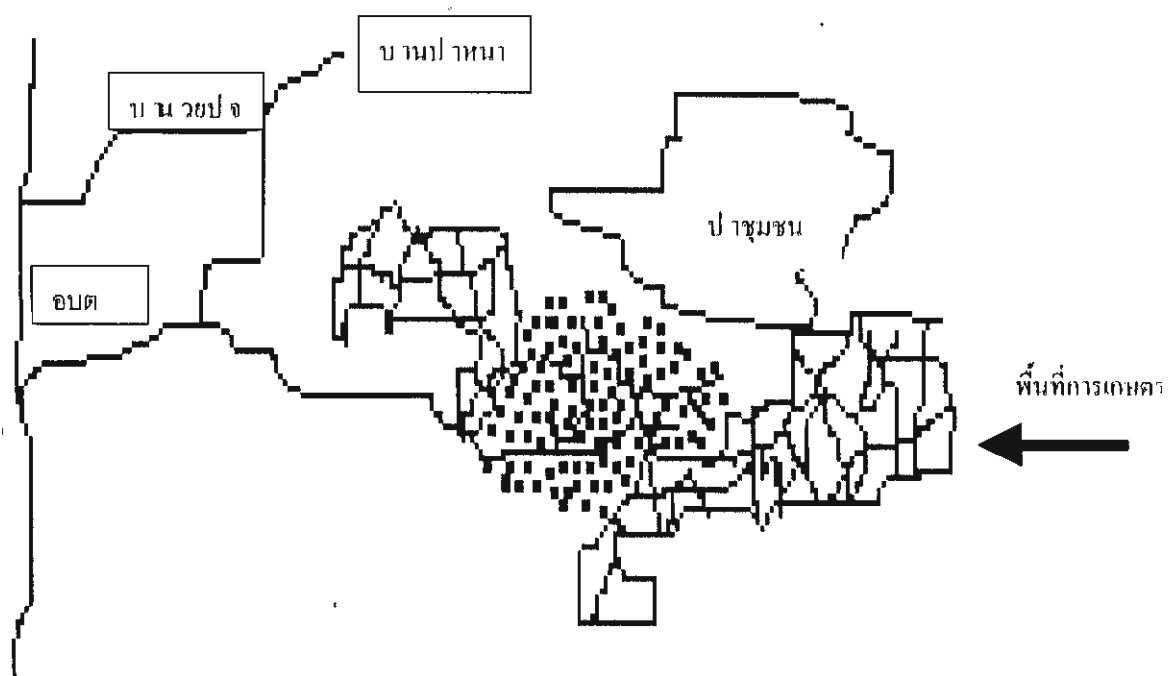
แผนที่บ้านโป่งจ๊อก

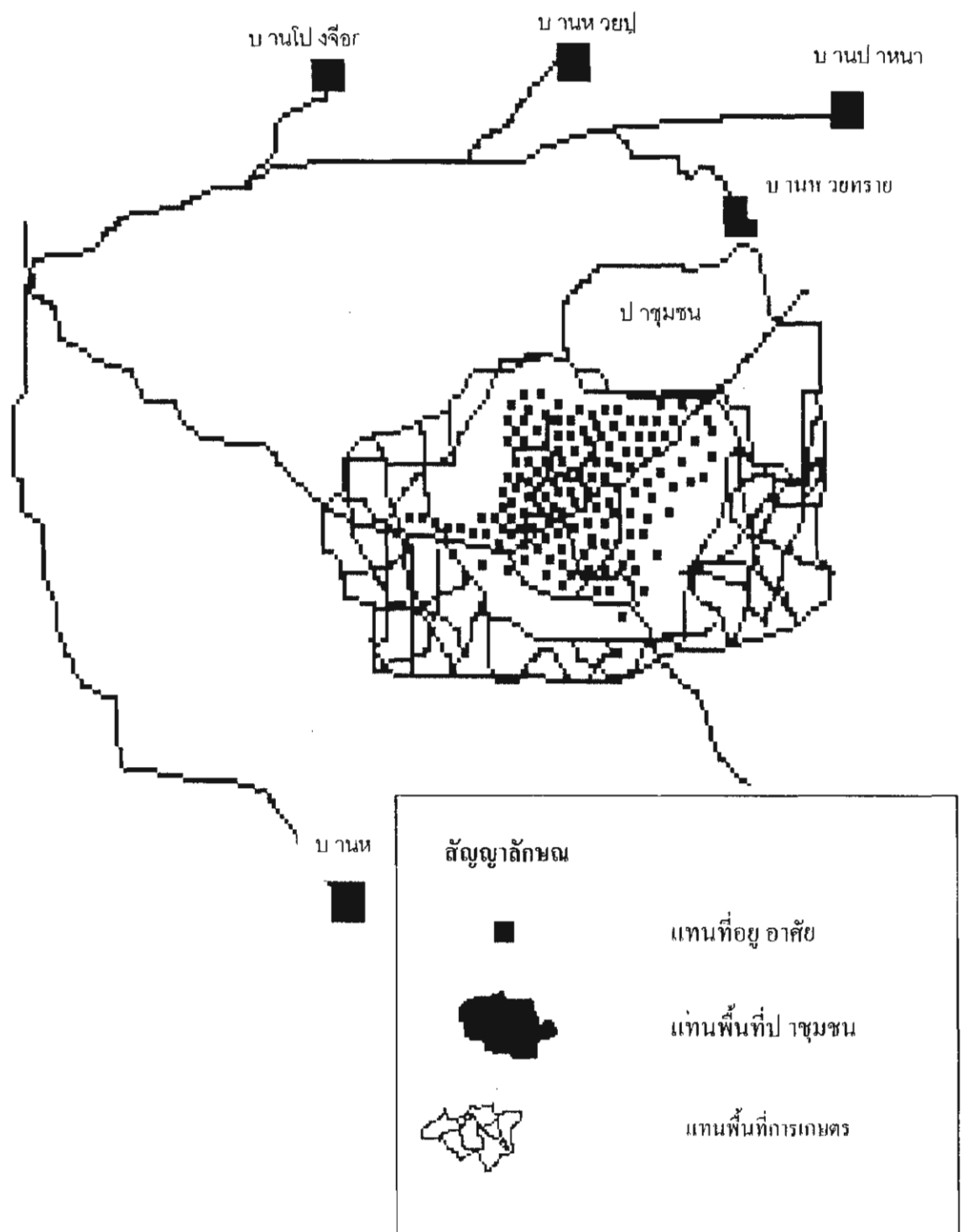
แผนที่บ้านห้วยโป่ง

แผนที่บ้านบ้านห้วยทราย

แผนที่บ้านบ้านห้วยต้นตอง

โดยทั่วไปจะมีพื้นที่การเกษตรอยู่โดยเฉลี่ยนครอบครัวละ 3-5 ไร่ โดยมีพื้นที่ทางการเกษตรอยู่ใกล้กับพื้นที่อยู่อาศัย รวมทั้งพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าชุมชนอยู่ใกล้กับที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตร ซึ่งผลจากการทำแผนที่ดังกล่าวหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เรียนรู้และนำเอาข้อมูลที่ได้รับกลับไปเป็นฐานในการกำหนดพื้นที่ดำเนินงานโดยให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชน

5. การส่งเสริมการฟื้นฟูโดยการบวชป่าและจัดพิธีการปลูกป่า

จากการวางกฎกติกาในการดูแลรักษาทรัพยากรในตำบลแม่ทะลบในข้อที่ว่าทุกปีจะต้องมีการบวชป่าและปลูกป่าอย่างน้อยปีละ 3,000 ต้น โดยจะเป็นต้นไม้ทั่วไปหรือไม้ผลและสมุนไพร ในเขตต้นน้ำและทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการปลูกต้นไม้ปีละ 1,000 ต้น ซึ่งในการปฏิบัตินั้นพบว่ามียศการบริการส่วนตำบลแม่ทะลบร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้และประชาชนทุกหมู่บ้านได้ร่วมกันปลูกป่าและบวชป่ารวมจำนวน 5,000 ต้นในเขตพื้นที่หมู่ที่ 1 เมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2545 โดยกิจกรรมดังกล่าวจะดำเนินงานทุกปี รวมทั้งการดำเนินงานดังกล่าวจะเป็นการสร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนในการดูแลรักษา พื้นที่ป่าของตนเองเพื่อให้คนในชุมชนได้อาศัยป่าในการใช้สอย และคนจะเป็นผู้คอยดูแลรักษาป่า

6. การส่งเสริมการบริหารจัดการน้ำโดยการจัดประชุมคณะกรรมการเหมืองฝายแต่ละหมู่บ้าน

ลักษณะทางภูมิประเทศทางเขตภาคเหนือส่วนมากจะเป็นพื้นที่มีลักษณะเป็นภูเขาที่มีระดับสูงลดหลั่นกันไป ประกอบกับการทำการเกษตรทางของชุมชนจะมีพื้นที่กว้าง จึงจำเป็นต้องมีระบบชลประทานที่เหมาะสม

ระบบการจัดการน้ำแบบเหมืองฝาย คือ ฝายและลำเหมืองต่างๆ การควบคุมการจ่ายแจกน้ำ การยุติข้อพิพาทแย่งชิงน้ำกัน และการแก้ปัญหาอุปสรรค การบริหารจัดการโดยเฉพาะการจัดระเบียบสังคมที่สัมพันธ์กับการจัดสรรน้ำ ช่วยกันทำงานให้เกิดประโยชน์โดยทั่วถึง จึงเป็นโครงสร้างหลักระดับพื้นฐานของสังคมล้านนา ในระบบการจัดตั้งของชาวบ้าน หัวน้ำใหญ่ที่คอยดูแลเหมืองฝายให้เกิดประโยชน์เหมาะสม เรียกว่า แก่ฝาย ส่วนการระบายน้ำเข้าไปหล่อเลี้ยงไร่นาให้ทั่วถึง ก็ต้องมีผู้ใหญ่จัดการ เรียกว่า แก่เหมือง สำหรับแก่เหมือง ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านน้ำจะต้องเลือกคนที่มีคุณธรรมเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของชาวบ้าน เพราะแก่เหมืองจะต้องเป็นผู้ดูแลลำเหมืองและจัดสรรปันน้ำให้แก่ลูกเหมืองอย่างถูกต้อง ยุติธรรม แก่เหมืองจึงต้องเป็นคนที่ผู้นำสูง เป็นที่ยอมรับนับถือ เพราะ

จะต้องเป็นหัวหน้าแก้มือทั้งหมด โดยปกติแก้มือคนหนึ่งจะมีแก้มือเป็นลูกน้อง 10 - 20 คน ซึ่งจำนวนนี้จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับว่าฝ่ายลูกหนึ่งจะปันน้ำให้แก้มือบ้าน มีผู้ใช้น้ำมากน้อยเพียงใด

การอยู่ในตำแหน่งแก้มือ แก้มือ ตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาไม่มีกำหนดเวลาตายตัว สุดแต่จะตกลงกันเป็นระเบียบแต่ละแห่ง บางแห่งถ้าได้คนประพฤตินไม่เหมาะสม ชาวบ้านก็จะขอร้องให้ลาออกหรือถึงกับไล่ออกก็มี ธรรมเนียมปฏิบัติของแก้มือ แก้มือ แต่เดิมก็คงเป็นไปตามสืบสานกันมา ไม่จำเป็นต้องทำให้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เมื่อมีปัญหาและมีความเห็นผิดแผกแตกต่างกันบ่อยขึ้น ต่อมาจึงมีการจารึกลงบน “ปืบสา” หรือใบลาน ในกฎหมายแม่บทของล้านนา คือ กฎหมายของพระเจ้ามังราย หรือมหาราชศาสตร์ ก็ได้กำหนดหลักเกณฑ์ข้อวัตรปฏิบัติเรื่องแก้มือเอาไว้ และชาวล้านนาก็ใช้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติ และกรอบอ้างอิงอันศักดิ์สิทธิ์สืบทอดกันมาหลายศตวรรษแล้ว โดยปกติแก้มือแก้มือต้องทำงานหลายอย่าง และต้องใช้เวลามากในการดูแล รับผิดชอบคล่องแคล่วคล่องของระบบ แก้มือของแก้มือบ้านจะคอยบอกกล่าวความต้องการใช้น้ำของชาวนาให้แก่แก้มือที่ดูแลคลองส่งน้ำที่ใหญ่กว่าขึ้นไปเป็นลำดับ ไปจนถึงแก้มือ และรับถ่ายทอดคำสั่งข้อมูล การตัดสินใจจาก แก้มือและแก้มืออื่นๆ ตามลำดับ และจะมีการประชุมปรึกษาหารือกันทั้งหมดเพื่อซ่อมแซมฝ่ายปันน้ำในฤดูแล้ง หรือบอกกล่าวเกณฑ์แรงงานลูกบ้าน แก้มือแต่ละคนจะมีหน้าที่ตัดสินใจ ภายในเขตพื้นที่รับผิดชอบของแก้มือและแก้มือดังนี้

ก.แก้มือ

1. จัดสรรปันน้ำให้ทั่วถึงยุติธรรมในหมู่บ้าน
2. ตรวจสอบดูแลแก้มือและประตูน้ำในหมู่บ้านไม่ให้ชำรุดเสียหาย
3. นัดหมายชาวบ้านให้มาช่วยกันทำ ซ่อมแซมแก้มือฝ่าย
4. รับความคิด คำสั่ง แก้มือมาสู่การปฏิบัติในหมู่บ้านภายใต้ความควบคุมดูแลของตน
5. แก้ไขปัญหาและตัดสินใจเมื่อเกิดกรณีพิพาทในเรื่องน้ำ
6. ทำบัญชีรายชื่อชาวนาและผู้ร่วมใช้น้ำที่เป็นสมาชิกแก้มือฝ่าย

ข แก้มือ

1. ทำบัญชีรายชื่อแก้มือฝ่ายและสมาชิก
2. ตัดสินใจเกี่ยวกับการบำรุงรักษาแก้มือฝ่าย
3. การขุดลอกตกแต่ง ซ่อมแซมแก้มือฝ่าย
4. ตรวจสอบควบคุม การจัดสรร ปันน้ำให้แก่สมาชิก

5. ตรวจตราดูแลประตูน้ำของทุกหมู่บ้านให้อยู่ในสภาพเรียบร้อย หากพบว่ามีผู้ฝ่าฝืนระเบียบ หรือทำความเสียหาย ต้องหาตัวมารับโทษ หรือปรับไหม รวมทั้งส่งตัวให้ฝ่ายปกครองดำเนินการ
6. ตัดสินใจกำหนดวัน ช่อมแซม ขุดลอก ตกแต่งลำเหมืองและประตูน้ำ รวมไปถึงการเลี้ยงฝายที่นิยมทำหลังสงกรานต์
7. ประสานกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และฝ่ายปกครอง เพื่อนำเสนอปัญหา ความเดือดร้อน และเสนองบประมาณ ตลอดจนใกล้เคียงข้อพิพาท
8. เป็นผู้ตัดสิน หากเกิดกรณีพิพาทเรื่องน้ำ
9. ให้ความคุ้มครองดูแลผลประโยชน์ส่วนร่วม ของสมาชิกในความรับผิดชอบ

เพื่อเป็นการตอบแทนเหมืองฝาย จะได้รับการยกเว้นภาษีที่ดิน 30 ไร่ ส่วนแก่ฝายจะมีการจ่ายน้ำวันละ ๒ -๓ ชั่วโมงตอนเช้า หากแก่ฝายไม่ดำเนินการ ถูกปรับ วันละ ๒00บาท และหากใครทำลายหรือทำให้ฝายเสียหายจำถูกปรับตามขนาด ฝายเล็ก 500 บาท กลาง 1,000 บาท และใหญ่ 1,500 บาท ที่ผ่านมาประชาชนในพื้นที่ราบในทุกหมู่บ้านมีระบบเหมืองฝายอยู่แล้วเพียงแต่จะต้องการปรับปรุงในแต่ละฝายเท่านั้น

ส่วนคนพื้นที่สูงนั้นระบบเหมืองฝายยังไม่ได้ดำเนินการ แต่ทางหน่วยงานต้นน้ำแม่ทะลบมีแผนงานในการจัดทำเหมืองฝาย เริ่มเริ่มดำเนินงานในปีงบประมาณ 2546 ดังนั้นแต่ละหมู่บ้านในพื้นที่สูงจึงได้ประสานเพื่อเรียนรู้การบริการจัดการน้ำแบบเหมืองฝายจากคนพื้นที่ราบ

7. การส่งเสริมการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาส่งเสริมเป็นอาชีพรวมทั้งการพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพเพื่อลดพื้นที่ในการทำลายป่า

ประชาชนแต่ละหมู่บ้านได้ร่วมกันสรุปอาชีพที่ดำเนินงานปัจจุบันและสรุปข้อดีและข้อจำกัดในต่าง ๆ อาชีพรวมทั้งได้ร่วมกันดูข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรทั้งพืชและสัตว์ว่าในตำบลมีอะไรบ้างที่สามารถนำมาส่งเสริมเป็นอาชีพเสริมได้ ซึ่งผลจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้นพบว่าด้านพืชนั้นพบว่าบนพื้นที่สูงนั้นมีเป็นจำนวนมากและสามารถนำมาเป็นส่งเสริมเป็นอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้นั้นได้แก่การปลูกผักกูดซึ่งคนในพื้นที่ราบนิยมนำมารับประทาน ประกอบกับขึ้นอยู่ในพื้นที่แหล่งน้ำและไม่ค่อยดูแลรักษา และในด้านการส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์นั้นจะพบว่าในพื้นที่แม่ทะลบมีลูกอีด (อีโถน) ซึ่ง

เป็นลูกกบชนิดหนึ่งซึ่งมีขนาดใหญ่และในบริเวณนี้จะมีอยู่แม่ทะเลบนที่นั่นเนื่องจากสัตว์ชนิดนี้จะอาศัยอยู่ในแหล่งต้นน้ำที่สะอาดเท่านั้น ประกอบกับราคาในการจำหน่ายมีกิโลกรัมละ 200 บาท

ผลจากการดำเนินงานจะพบว่า การนำเอาผักกูดมาวางระบบการเพาะปลูกในแหล่งใกล้น้ำนั้นในแต่ละหมู่บ้านสามารถดำเนินงานได้เป็นอย่างดี เนื่องจากหากปล่อยให้ออกตามธรรมชาติมันมักจะออกในบางพื้นที่เท่านั้น แต่เมื่อนำมาแยกเป็นแนวโดยมีการทำเป็นแถว พบว่าสามารถเก็บผักได้ในปริมาณที่เพิ่มขึ้น โดยพบว่าประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นครอบครัวละ 600 บาท / เดือน แต่ในการดำเนินงานกลับพบว่าทางกลุ่มประสบปัญหาในด้านการตลาดเนื่องจากมีการนำมาจำหน่ายที่เฉพาะในพื้นที่ตลาดในตำบลเท่านั้นรวมทั้งผักกูดนั้นชาวบ้านสามารถแปรรูปอาหารได้ 2 อย่างคือ ผัดและยำเท่านั้น ซึ่งในการดำเนินงานต่อไปควรพัฒนาการผลิตในเชิงคุณภาพและการส่งออกในต่าง ๆ ประเทศ

ส่วนในการเพาะ (อีโอิน) นั้นพบว่า ประสบปัญหาเนื่องจากชาวบ้านยังขาดประสบการณ์ในการดำเนินการ โดยพบว่า

กรณีที่ 1 ชาวบ้านได้ทดลองนำ (อีโอิน) มาเพาะเลี้ยงในอ่างโดยพบว่า (อีโอิน) ไม่สามารถอยู่ได้เนื่องจากจะต้องมีการเปลี่ยนถ่ายน้ำอยู่ตลอดเวลา

กรณีที่ 2 ชาวบ้านได้นำเอา (อีโอิน) มาเพาะเลี้ยงในบ่อดินโดยพบว่า (อีโอิน) ไม่สามารถอยู่ได้เนื่องจากจะต้องมีการเปลี่ยนถ่ายน้ำอยู่ตลอดเวลา

กรณีที่ 3 ชาวบ้านได้นำเอา (อีโอิน) มาเพาะเลี้ยงในกระชังในแหล่งน้ำโดยพบว่า (อีโอิน) สามารถอยู่ได้ดีแต่มีขนาดเล็ก รวมทั้งต้องประสบกับปัญหาน้ำหลากทำให้กระชังที่ทำไว้ได้รับความเสียหาย

ดังนั้นจึงพบว่า การดำเนินงานทดลองการเลี้ยงในครั้งนี้ไม่ประสบความสำเร็จ แต่ชุมชนนั้นได้เรียนรู้และประสบการณ์ในการดำเนินงาน

ผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า ในการดำเนินงานนั้นควรเน้นการให้ชุมชนทั้งคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบเข้ามามีส่วนร่วมในการร่วมคิด การวางแผน และร่วมตัดสินใจและร่วมรับผิดชอบในการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะเลและบริหารจัดการทรัพยากรป่าโดยวิถีชีวิตของคนที่สูงและคนพื้นที่ราบกลุ่มน้ำแม่ทะเล เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่ได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพและรวมทั้งเพื่อสร้างแนวทางในการความสัมพันธ์คนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบในการอยู่ร่วมกันและร่วมกันดำเนินงานกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของประชาชนในการดำเนินงานกับการกระจายอำนาจการปกครองส่วนท้องถิ่น ตามรัฐธรรมนูญปี 2540 และพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามเจตจำนงที่ได้มีการวางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาพ ดังนั้นการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึงจะเป็นรูปแบบและแนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดการ
ทรัพยากรที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างแท้จริงและเหมาะสมรวมทั้งสามารถดำเนิน
งานได้อย่างแท้จริง

บทที่ 7

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ตำบลแม่ทะลอบอยู่ในพื้นที่อำเภอไชยปราการ มีประชากรร้อยละ 60 เป็นชนพื้นราบ ร้อยละ 40 เป็นชาวเขาไม่มีสัญชาติ อาศัยอยู่ในแหล่งต้นน้ำ ในช่วงปี 2539 - 2544 ที่ผ่านมามีพบว่าแหล่งน้ำมีปริมาณที่ลดลงอย่างมากอันเนื่องมาจากสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเผาป่าเพื่อหาสัตว์ป่าการเก็บพืชที่เป็นแหล่งในการดูดซับน้ำมาขาย หรือการขยายพื้นที่เพื่อใช้ในการทำไร่ของชาวเขาซึ่งได้ส่งผลทำให้ปริมาณของน้ำในแหล่งต้นน้ำแม่ทะลอบนั้นมีปริมาณลดลงโดยพบว่าในเดือนกุมภาพันธ์แหล่งน้ำบนพื้นที่สูงจะแห้งทำให้ชาวเขาไม่มีน้ำใช้ รวมทั้งชาวบ้านพื้นราบได้รับความเดือดร้อนโดยเฉพาะไม่มีน้ำใช้ในการเกษตร จากสภาพปัญหาดังกล่าวประชาชนในพื้นที่ตำบลแม่ทะลอบจึงได้รวมตัวกันดำเนินงานศึกษาวิจัยเรื่องการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลอบและการบริหารทรัพยากรป่าไม้โดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลอบ โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาหาแนวทางในการดำเนินงานแก้ไขปัญหานี้ที่เน้นการนำเอาวิถีชีวิตของคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบมาใช้เป็นแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

ซึ่งผลจากการศึกษาและสำรวจข้อมูลเกี่ยวข้องกับทรัพยากรลุ่มน้ำแม่ทะลอบนั้นพบว่าตำบลแม่ทะลอบเป็นทิวเขาของผืนน้ำที่ทอดยาวตามแนวตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นต้นน้ำของแม่น้ำฝาง น้ำกก และน้ำลาว พื้นที่ส่วนใหญ่จะเป็นภูเขาที่มีความสูงสลับกับอยู่ทางทิศตะวันออกซึ่งติดกับจังหวัดเชียงราย ส่วนที่เหลือจะเป็นที่ราบลุ่มที่ใช้ในการเพาะปลูกและทำสวน ซึ่งมีอาณาเขตทิศเหนือติดกับ อำเภอฝาง ทิศใต้ติดกับ ตำบลศรีดงเย็น ทิศตะวันออก ติดกับ อำเภอฝาง และอำเภอแม่สรวย จ.เชียงราย ทิศตะวันตกติดกับ ตำบลปงด้า ในตำบลแม่ทะลอบมีประชากรจำนวนหมู่บ้านในการปกครอง 10 หมู่บ้าน จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,762 ครัวเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 6,764 คน แยกเป็นชาย จำนวน 3,389 คน เป็นหญิง จำนวน 3,375 คน ในด้านทรัพยากรนั้นมีน้ำตก 10 แห่ง มีหนองน้ำ 6 แห่ง มีลำห้วย 15 แห่ง คลอง 6 แห่ง มีพื้นที่ทั้งตำบลรวม 450,357 ไร่ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ประกอบไปด้วยชนบนพื้นที่สูงได้แก่ ชาวเขาเผ่าลาหู่ ลีซอ คนพื้นที่ราบเป็นคนพื้นเมือง ประกอบอาชีพการทำไร่ ทำสวน ได้แก่ การปลูกข้าว มันฝรั่ง กระเทียม หอมแดง ข้าวโพด พริก และในพื้นที่มีกลุ่มองค์กรต่างๆ รวม 17 กลุ่ม

ด้านวิถีชีวิตหรือองค์ความรู้ในด้านการจัดการทรัพยากรวิถีชีวิตหรือองค์ความรู้ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น พบว่า ประชาชนในพื้นที่ได้มีการจัดการในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่อดีตกาลแล้ว โดยพบว่าในเรื่องของการเพาะปลูกนั้นชาวเขามีการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อให้ดินได้มีการพักและให้พืชได้แปรสภาพเป็นปุ๋ยให้กับดิน รวมทั้งการจัดตั้งกฎระเบียบในการตัดต้นไม้ที่ใน

บริเวณแหล่งต้นน้ำ การจัดระบบน้ำนั้นได้มีการวางระบบการจัดการน้ำในรูปเหมืองฝาย ส่วนการฟื้นฟูนั้นได้มีหลักศาสนาใช้ในการป้องกัน เช่นการประกอบพิธีการบวชป่า และการปลูกป่า การจัดแบ่งพื้นที่ป่าใช้สอยและป่าต้นน้ำ หรือการประกอบพิธีการขอฝนในกรณีที่ฝนไม่ตกตามฤดูกาล และการเลี้ยงผีตามไร่นาหรือเหมืองฝาย

ซึ่งมีแนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรโดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบประกอบไปด้วย

1. แนวทางการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบเป็นแนวทางหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมจะเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการขับเคลื่อนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาดังนั้นกลุ่มเป้าหมายจะประกอบไปด้วยผู้ที่มีส่วนได้ผลประโยชน์และผู้ที่มีส่วนเสียผลประโยชน์จะได้ร่วมกันหาทางออกบนพื้นฐานของความต้องการและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นและลักษณะของการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องร่วมตั้งแต่ในการรับรู้ปัญหา การมีส่วนร่วมในการคิดและวิเคราะห์ปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และนำมาสู่การมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบการดำเนินงาน

2. แนวทางในการบริหารจัดการทรัพยากรตำบลแม่ทะลบจะต้องดำเนินงานในด้านต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วย การอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์ ซึ่งทั้ง 3 แนวทางดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรดำเนินการและควรดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน เนื่องจากหากดำเนินการเพียงจุดใดจุดหนึ่งแล้วย่อมจะส่งผลกระทบต่ออีกจุดหนึ่ง

2.1 แนวทางการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยการร่วมกันกำหนดกฎระเบียบในการใช้และห้ามใช้เพื่อนำไปสู่กฎกติกาในการปฏิบัติต่อไป ซึ่งกฎกติกาดังกล่าวชุมชนจะเป็นผู้สร้างและเป็นผู้ปฏิบัติ สิ่งที่ชุมชนดำเนินการอนุรักษ์จะประกอบไปด้วย

2.2 แนวทางในการดำเนินการฟื้นฟูทรัพยากรประกอบไปด้วย

- 1) การวางขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อลดการขยายพื้นที่ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น
- 2) การดำเนินการฟื้นฟูพันธุ์ไม้และสัตว์ป่าให้เพิ่มขึ้น โดยการบวชป่าและปลูกป่าบ้านละ 1,000 ต้นต่อปี
- 3) การสร้างจิตสำนึกในการดูแลรักษาป่าประเพณีและวัฒนธรรมการดูแลรักษาป่าควรได้รับการฟื้นฟูและดำเนินการอย่างต่อเนื่องรวมทั้งการดำเนินงานดังกล่าวควรถ่ายทอดถึงเยาวชนเพื่อให้สามารถการดำเนินกิจกรรมต่อไป

2.3 การบริหารจัดการทรัพยากรโดยเน้นการใช้ประโยชน์นั้นพบว่า ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดอัตราการใช้ทรัพยากรที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรที่มีอยู่ โดยชุมชนได้กำหนดกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากร เช่น

- 1) ทุกหมู่บ้านจะต้องดำเนินการจัดทำระบบเหมืองฝาย และมีคณะกรรมการเหมืองฝาย
- 2) การเก็บของป่าโดยเฉพาะเห็ดต่าง ๆ ควรใช้ตระกร้าในการเก็บเนื่องจากจะก่อให้เกิดการกระจายของเชื้อเห็ดในพื้นที่ใหม่
- 3) การตัดหน่อไม้มาทานได้วันละ 30 หางต่อครอบครัวต่อวัน ฯลฯ
- 4) การดำเนินการส่งเสริมอาชีพโดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาขยายพันธุ์ที่ดำเนินการผลิตเป็นรายได้เสริม เช่นการปลูกผักกูด การเพาะเลี้ยงอีโคโน

3. แนวทางการดำเนินงานสร้างกลไกในการดำเนินนับได้ว่ามีความสำคัญมากเนื่องจากจะเป็นกระบวนการในการขับเคลื่อนการดำเนินงาน โดยเน้นการดำเนินงานระดับหมู่บ้าน รวมทั้งคัดเลือกตัวแทนจากหมู่บ้านเป็นคณะกรรมการระดับตำบลโดยจะเป็นตัวแทนในการสอดส่องดูแลทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนรวมทั้งนำกฎกติกาที่ได้มีการจัดทำขึ้นมาสู่การปฏิบัติใช้ ทั้งในด้านการอนุรักษ์การใช้ประโยชน์และการฟื้นฟู การสร้างกลไกที่ดีควรเกิดจากความพร้อมในระดับชุมชนและขับเคลื่อนสู่ตำบลในลักษณะของการดำเนินงานที่เริ่มจากข้างล่างขึ้นสู่ข้างบน ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวจะสร้างความมั่นคงเนื่องจากการดำเนินงานมาจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาวิจัยเรื่องการฟื้นฟูสายน้ำแม่ทะลบและการบริหารทรัพยากรป่าไม้โดยวิถีชีวิตคนพื้นที่สูงและคนพื้นที่ราบลุ่มน้ำแม่ทะลบควรเน้นกระบวนการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน
2. การดำเนินการศึกษาควรให้ผู้ที่มีส่วนได้เสียผลประโยชน์เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ
3. ระยะเวลาในการศึกษาควรใช้เวลาประมาณ 3-5 ปี เพื่อดูการเปลี่ยนแปลง
4. การดำเนินงานการฟื้นฟูควรดำเนินงานทั้งการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมไปพร้อม ๆ กัน
5. การพัฒนาส่งเสริมการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่มาส่งเสริมอาชีพนั้นควรมีการศึกษาดูงานตลาดเพื่อให้การส่งเสริมมีประสิทธิภาพ

6. การเพาะเลี้ยงอิโอัน ควรได้รับการพัฒนาส่งเสริมเพื่อมากอาจประสานนักวิชาการมาร่วมดำเนินการ
7. ประเพณีและวัฒนธรรมการดูแลรักษาป่าควรได้รับการฟื้นฟูและดำเนินการอย่างต่อเนื่องรวมทั้งการดำเนินงานดังกล่าวควรถ่ายทอดถึงเยาวชนเพื่อให้สามารถดำเนินการกิจกรรมต่อไป

บรรณานุกรม

- กรมพัฒนาที่ดิน . การชะล้างพังทลายของดินในประเทศไทย. กรมพัฒนาที่ดิน , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2524
- เกษม จันทรแก้ว. หลักการจัดการลุ่มน้ำ. ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา , คณะวนศาสตร์ , มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ , 2539 .
- จอณี โอโตเซา . การพัฒนาในทัศนะของชาวบ้านชีวิตบนดอย , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : ปีที่ 3 ฉบับที่ 6 พฤษภาคม 2535-สิงหาคม 2536.
- จารุวัฒน์ ธรรมรัตน์ . ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, 2536.
- ฉลอลดาช รติมานนท์ ภูมิปัญญาชาวบ้าน , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2537
- ฉัตรไชย รัตนไชยและคณะ การจัดการแบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาข้อพิจารณาอดีตสู่ปัจจุบัน , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2544
- ชัชวาล ทองดีเลิศ . เครื่องข่ายสิ่งแวดล้อม. ฉบับที่ 5 , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2538.
- เทวี สวรรยาธิปิติ , งานวิจัยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2542
- ธวัช ปุณโณทก , ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป , 2536
- ปลา อรุณวรวิทย์ . คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ โครงการวนศาสตร์ชุมชนภาคเหนือ. (ชีวิตและวัฒนธรรมของชาวกระเหรี่ยงเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้. ธันวาคม 2533.
- ประเวศ วะสี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดจากการสะสมการเรียนรู้ , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2530
- พัชรินทร์ ยารานะ เรื่องทัศนคติของเกษตรกรชาวเขาที่มีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2537
- มงคล สุกใส การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน , ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2536
- มณี พยอมยงค์ . วัฒนธรรมล้านนา. กรุงเทพฯ , ไทยวัฒนาพานิช : 2539.
- ราตรี ภารา . ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. อักษราพัฒนา , กรุงเทพฯ : 2538.
- ยศ สันติสมบัติ การท่องเที่ยวในเขตความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร : 2544

ลาวัญย์ อินทรักษ์ ความสัมพันธ์ระหว่างความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ทัศนคติและการมีส่วนร่วม
ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาวบ้านแม่สอย อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ ,ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : ไม่ระบุปีที่พิมพ์

ไวยิ่ง ทองปือ . เครือข่ายการจัดการทรัพยากรชาวกระเหรี่ยงชีวิตบนดอย. ฉบับที่ 9 ธันวาคม
2535-เมษายน ,ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2536

ศลิษา พึ่งแสงแก้ว การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าไม้ ,ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ :
2537

ศิริศักดิ์ มีเมธ บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการ
อนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ,ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : ไม่ระบุปีที่พิมพ์

สามารถ จันทร์สุร . ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ. อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป
2536.

เสรี พงพิศ . ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป , 2536

สุพัศรา ผาสุข . ประสิทธิภาพของหน่วยงานประชาสัมพันธ์เคลื่อนไหวในการให้ความรู้และ
ทัศนคติด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนในหมู่บ้าน จ.เชียงใหม่ ,ไม่ระบุ
สถานที่พิมพ์ : ไม่ระบุปีที่พิมพ์

สุพิศวง ธรรมพันทา , พื้นฐานวัฒนธรรมไทย , คีดีบุ๊คสโตร์ , กรุงเทพฯ: 2532

เสถียร โกเศศ วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของไทย ,ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : 2514

อินทราณี สุขสมบูรณ์ ความรู้ความเข้าใจเรื่องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ
ประชาชนในเขต ต.สะเอียบ อ.สอง จ.แพร่ ไม่ระบุสถานที่พิมพ์ : ไม่ระบุปีที่พิมพ์

ภาพการดำเนินงานกิจกรรม

การสำรวจข้อมูลทรัพยากรในตำบล

รูปสภาพพื้นที่ป่าในตำบลแม่ทะลบ

รูปการประกอบพิธีกรรมการเลี้ยงผีป่า

ประชาชนกับการเสนอแนวคิดในการจัดเวทีวิเคราะห์ปัญหา

การให้ประชาชนร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและเสนอข้อคิดเห็น

รูปคณะกรรมการร่วมกันร่างกฎกติกา

รูปการวางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากร

รูปการประชุมคณะกรรมการเหมืองฝาย

รูปแผนที่หมู่บ้านในเขตพื้นที่

รูปชาวบ้านร่วมกันทำข้อมูลโดย 7 ษักรื่องมือ PRA

รูปชาวบ้านร่วมกันให้ข้อมูลพื้นที่อยู่อาศัยและพื้นที่เกษตร

รูปชาวบ้านร่วมกันปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูสภาพป่า

ภาคผนวก

แบบสอบถามการเก็บข้อมูลชุมชน

หมู่บ้าน..... หมู่ที่ ตำบล.....
อำเภอ..... จังหวัด.....

ชื่อผู้นำหมู่บ้าน..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ชื่อผู้ช่วยหมู่บ้าน..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ชื่อสมาชิก อบต.หมู่บ้าน..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ชื่อประธานแม่บ้านหมู่บ้าน..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ชื่อประธานอสม.หมู่บ้าน..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ชื่อประธานผู้สูงอายุหมู่บ้าน..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ชื่อประธานประชาสงเคราะห์หมู่บ้าน..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ตำแหน่งอื่น ๆ

ชื่อ..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ชื่อ..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

ชื่อ..... อยู่บ้านเลขที่..... อาชีพ.....

จำนวนประชากร รวม คน เป็นหญิง คน เป็นชาย คน

จำนวนครัวเรือน ครัวเรือน

จำแนกเชื้อชาติ

คนไทย คน

จีน คน

ไทยใหญ่..... คน

ลาว คน

กลุ่มองค์กรในชุมชน

1. ชื่อกลุ่ม จำนวนสมาชิกคน
 วัดอุประสงค์กลุ่ม

.....

กิจกรรมของกลุ่ม

.....

.....

.....

.....

กลุ่มองค์กรในชุมชน

1. ชื่อกลุ่ม จำนวนสมาชิกคน
 วัดอุประสงค์กลุ่ม

.....

.....

กิจกรรมของกลุ่ม

.....

.....

.....

.....

กองทุนในชุมชนมีอะไรบ้าง

ชื่อกองทุน จำนวนเงิน บาท

แหล่งที่มาเงินกองทุน

วัตถุประสงค์กองทุน

.....

การบริหารเงินกองทุน

.....

ชื่อประธานกองทุน จำนวนสมาชิกคน

ข้อมูลแหล่งน้ำในชุมชน

บ่อน้ำ แห่ง

น้ำบาดาล แห่ง

แม่น้ำ แห่ง

ชื่อ

ชื่อ

คลอง แห่ง

ชื่อ

ชื่อ

ห้วย แห่ง

ชื่อ

ชื่อ

ชื่อ

หนอง แห่ง

ชื่อ

ชื่อ

ชื่อ

น้ำตก แห่ง

ชื่อ

ชื่อ

การทำการเกษตร (ในหมู่บ้านของท่านทำการเกษตรอะไรบ้าง)

เก็บเกี่ยวเดือน..... ผลผลิตต่อไร่ กิโลกรัม

..... เริ่มปลูกเดือน

เก็บเกี่ยวเดือน..... ผลผลิตต่อไร่ กิโลกรัม

..... เริ่มปลูกเดือน

เก็บเกี่ยวเดือน..... ผลผลิตต่อไร่ กิโลกรัม

พื้นที่รวมทั้งหมู่บ้าน ไร่ สภาพทั่วไปเป็นอย่างไร

.....
.....
.....

พื้นที่ในการประกอบอาชีพในหมู่บ้าน รวม ไร่ แบ่งเป็น

พื้นที่ทำไร่ ไร่

พื้นที่ทำสวน ไร่

พื้นที่ทำนา ไร่

พื้นที่ป่าชุมชนในหมู่บ้าน ไร่

พื้นที่ป่าสงวน ไร่

สถานที่ท่องเที่ยวในหมู่บ้านมีอะไรบ้าง

ชื่อ

ชื่อ

ชื่อ

ชื่อพันธุ์ไม้ที่พบในหมู่บ้าน / ป่าในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อ	ชนิด / ประเภท	จำนวน

ชื่อสมุนไพรที่พบในหมู่บ้าน / ป่าในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อ	ชนิด / ประเภท	จำนวน

ชื่อสัตว์ที่พบในหมู่บ้าน / ป่าในหมู่บ้าน

ลำดับ	ชื่อ	จำนวน	หมายเหตุ

ในหมู่บ้านของท่านมีประเพณีอะไรบ้าง

ทำในเดือน.....

ทำไปเพื่ออะไร.....

.....

.....

ผู้ดำเนินการคือใคร

.....

วิธีการเป็นอย่างไร.....

.....

.....

ทำในเดือน.....

ทำไปเพื่ออะไร.....

.....

.....

ผู้ดำเนินการคือใคร

.....

วิธีการเป็นอย่างไร.....

.....

.....

.....

ในหมู่บ้านของท่านมีหมอพื้นบ้านหรือไม่

ลำดับ	ชื่อ - นามสกุล	อายุ	บ้านเลขที่	รักษาโรค

แบบสอบถามเก็บข้อมูลวิถีชีวิต

ลาหู่ คือใคร

.....

.....

.....

มีความเป็นมาอย่างไร

.....

.....

.....

ลาหู่มาจากไหน

.....

.....

.....

จำนวนประชากร

ตำบลแม่ทะลบ	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนประชากร

ลักษณะการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

.....

.....

การแต่งการ

.....

.....

การเล่นและเครื่องดนตรี

.....

.....

ระบบโครงสร้างทางสังคม การนับถือในหมู่บ้านและครอบครัว

.....

.....

ศาสนาและความเชื่อ (เรื่องของผี)

.....

.....

สภาพเศรษฐกิจและการทำมาหากิน

.....

.....

ลักษณะการใช้ที่ดินในการทำการเกษตร

.....

.....

ความเชื่อเรื่องของน้ำ

.....

.....

ลักษณะการทำเกษตร

.....

.....

ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากร (การทำไร่นาหมุนเวียน , การทำพิธีการขอฝน ,)

การเลือกพื้นที่

.....

.....

การโค่นหรือถาง เผ่าไร่

.....

.....

การเตรียมดิน

.....

.....

การหยอดข้าว

.....

.....

การบนบานผีไร่

.....

.....

การควบคุมวัชพืช

.....

.....

การเก็บพันธุ์ข้าว

.....

.....

การเก็บเกี่ยว

.....

.....

การทำพิธีเลี้ยงผีไร่

.....

.....

ชื่อพืชพันธุ์ในหมู่บ้าน

ชื่อลาหู่	ชื่อไทย	ลักษณะ

ความเชื่อเรื่องผี และพิธีกรรม กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

.....

.....

.....

.....

แบบเสนออาสาสมัครดูแลรักษาทรัพยากรหมู่บ้าน

ชื่อหมู่บ้าน..... หมู่ที่

ตำบล..... อำเภอ

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ชื่อ..... นามสกุล..... อายุ ปี อาชีพ.....
อยู่บ้านเลขที่ หมู่..... ตำบล.....

ผู้เสนอรายชื่อ

วันที่ เดือน พ.ศ.....

ประวัติทีมวิจัย

1. น.ส. พวงทอง ว่องไว หัวหน้าโครงการวิจัย

ที่อยู่ 83 หมู่ 3 ต. เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ 50110 โทร 01-8853384 หรือ (053) 451523

การศึกษา ปริญญาตรี ปี 39 สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ เอกการพัฒนชุมชน

ปริญญาตรี ปี 41 สถาบันราชภัฏเชียงราย เอกคณิตศาสตร์

ประวัตินักวิจัยชุมชน

1. น.ส. รสริน วงศ์คำปัน อายุ 26 ปี อาชีพ รับราชการ

ที่อยู่ องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทะลบ อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่

การศึกษา ปริญญาตรี ปี 40 มหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะรัฐศาสตร์

ตำแหน่ง ปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทะลบ

2. นางสาวมานิดา สุนุกดี อายุ 32 ปี

องค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทะลบ อำเภอไชยปราการ

ปริญญาตรี สถาบันราชภัฏอุดรธานี เอกการจัดการ

3. นายยาใจ จะแสง อายุ 46 ปี อาชีพ ทำไร่ ทำสวน

อยู่บ้านเลขที่ 402 ตำบลแม่ทะลบ อำเภอไชยปราการ

การศึกษา -----

ตำแหน่ง ผู้นำหมู่บ้านโป่งจ๊อก ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่

4. นายสมบรูณ์ คูแสง อายุ 37 ปี อาชีพ ทำไร่ ทำสวน

อยู่บ้านเลขที่ 402 / 1 ตำบลแม่ทะลบ อำเภอไชยปราการ

การศึกษา -----

ตำแหน่ง กรรมการหมู่บ้านโป่งจ๊อก ต.แม่ทะลบ อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่